

Universitat
de les Illes Balears

TREBALL DE FI DE MÀSTER

LA COEDUCACIÓ PER LA PREVENCIÓ DE LA VIOLENCIA DE GÈNERE A L'EDUCACIÓ SECUNDÀRIA.

Maria Victòria Pizà Fiol

Màster Universitari de Formació de Professorat.

(Especialitat/Itinerari d'orientació educativa.)

Centre d'Estudis de Postgrau

Any Acadèmic 2019-20

Universitat
de les Illes Balears

La coeducació per la prevenció de la violència de gènere a l'educació secundària.

Maria Victòria Pizà Fiol

Treball de Fi de Màster

Centre d'Estudis de Postgrau

Universitat de les Illes Balears

Any Acadèmic 2019-20

Paraules clau del treball:

Coeducació, violència de gènere, prevenció, igualtat, educació secundària.

Nom Tutor/Tutora del Treball: Joan Jordi Muntaner Guasp.

RESUM.

Els objectius són: per una banda, analitzar la normativa vigent, els programes o actuacions duts a terme per la prevenció de la violència de gènere en adolescents, i la seva implementació en centres d'educació secundària, i per altra fer un anàlisi i valoració de l'ús de la coeducació com a mitjà per la prevenció de la violència de gènere en adolescents, a més elaborar una eina que reculli orientacions i recursos per treballar la prevenció i sensibilització de la violència de gènere a través de la coeducació a l'àmbit educatiu .

El mètode emprat és la recerca de documentació bibliogràfica a través de plataformes, tals com Dialnet, SCOPUS, Redylac, Google Scholar, SciELO, ERIC, de les quals n'he obtingut articles de revista, llibres i estudis que he fet servir com a guia i base bibliogràfica per el desenvolupament del treball, aquests es troben recollits al final del document. La recerca s'ha basat en coeducació i prevenció de la violència de gènere en educació secundària . La normativa, programes o actuacions que emmarquen el treball s'han obtingut a través de pàgines oficials com la del Consell d'Europa, Ministeri d'Educació i Formació Professional, Conselleria d'Educació i Universitat i Recerca de les Illes Balears, l' Institut per la Convivència i l'Èxit Escolar, l' Institut Balear de la Dona, entre d'altres.

Paraules clau: coeducació, violència de gènere, prevenció, igualtat, educació secundària.

ABSTRACT.

The objectives are: on the one hand, to analyze the current regulations, the programs or actions carried out by the prevention of gender-based violence in adolescents. Also, its implementation in secondary schools. On the other hand to carry out an analysis and evaluation about the use of co-education like a media to prevent the gender-based violence in adolescents, also develop a tool that gathers guidelines and resources to work on the prevention and awareness of violence through co-education in education.

The method used is the search for bibliographic documentation through platforms, such as Dialnet, SCOPUS, Redylac, Google Scholar, SciELO, ERIC, from which I have obtained articles from magazines, books and studies that I used as a guide and bibliographic basis for the development of this work, these meet at the end of the document. The research has been based on co-education and prevention of gender-based violence in secondary education. The regulations, programs or activities that frame the work have been obtained through official pages such as the Council of Europe, the Ministry of Education and Vocational Training, the Department of Education and University and research of the Balearic Islands, the Institute of Cohabitation and School Success, the Balearic Institute of Women, among others.

Key words: Coeducation, Gender-based violence, prevention, equality, secondary education.

Índex

1. Introducció.	3
2. Objectius.	7
3. Metodologia.	7
4. Estat de la qüestió.	9
4.1. La violència de gènere.	9
4.1.1. Què és la violència de gènere?	10
4.1.2. Com es manifesta la violència de gènere?	11
4.1.3. La violència de gènere en adolescents.	13
4.2. Coeducació i model d'escola coeducativa.	17
4.2.1. Què és coeducar?	17
4.2.2. El model d'escola que volem aconseguir.	19
4.2.3. La importància de la formació del professorat.	24
4.3. Marc normatiu de referència.	27
4.3.1. Normativa europea.	28
4.3.2. Resum de la normativa vigent a l'estat espanyol.	29
4.3.3. Resum de la normativa vigent a la comunitat de les Illes Balears.	31
5. Plans i programes per la prevenció de la violència de gènere a l'educació secundària.	33
5.1. Plans per la prevenció de la violència de gènere en educació a nivell europeu.	33
5.2. Projectes i programes de prevenció de la violència de gènere en educació a nivell de l'estat espanyol.	33
5.2.1. Relaciona.	34
5.2.2. Intercambia.	37
5.2.3. MOOC: "Educar en Igualdad".	38
5.2.4. Plurales: Educando en Igualdad.	39
5.2.5. Irene.	41
5.3. Plans i programes de prevenció de la comunitat autònoma de les Illes Balears	41
5.3.1. Plans per la prevenció de la violència de gènere a les Illes Balears.	41

5.3.2. Programes per la prevenció de la violència de gènere a les Illes Balears.
42

6. Suport i orientacions al PAT per la prevenció de la violència de gènere als centres educatius d'educació secundària.....	44
7. Conclusions.....	51
8. Referències bibliogràfiques.	53
9. Annexes.....	62

1. Introducció.

Aquesta investigació i recerca esdevé motivada per l'experiència personal en un centre d'educació primària. Dins un grup d'alumnes de cinquè d'educació primària en escolarització mixta em va sorprendre els prejudicis que hi havia entre nins i nines. Encara que al currículum i al PEC (Projecte Educatiu de Centre) s'estipulin actuacions per educar en i per la igualtat a les aules, de la importància de tenir les mateixes oportunitats d'aprendre independentment de sexe, raça, procedència,...de que tots tenim els mateixos drets, la segregació que hi havia dins aquella aula entre ambdós sexes estava totalment desfasada amb el que es suposa hauria d'haver superat la societat hores d'ara. Dins aquella aula s'hi manifestaven estereotips socials del que es suposa ha de ser masculí i el que ha de ser femení, d'acord amb la cultura de la societat. Llavors vaig pensar, com és possible que avui dia encara hi hagi discriminació per motiu de gènere dins l'aula? Com és possible en edats tan primerenques? Com es pot incidir de forma efectiva en l'educació de l'alumnat per erradicar aquesta segregació? No només és responsabilitat del docent, clar està, transmetre els principis d'igualtat. Però, si només es queden escrits a una normativa, currículum o programació, i realment no es treballa com a competència des del currículum, amb uns objectius, uns continguts, i es duu a la pràctica amb activitats avaluables. Com es valora si la tasca educativa és efectiva o no?

La igualtat de gènere és per la UNESCO una de les prioritats a nivell mundial. Aquesta queda reflectida en la redacció dels Objectius del Desenvolupament sostenible per la igualtat de gènere. L'objectiu número 4 d'aquest document té com a finalitat "garantir una educació inclusiva, equitativa i de qualitat i promoure oportunitats d'aprenentatge al llarg de la vida per tots". A més, l'objectiu número 5, té com a finalitat "aconseguir la igualtat entre gèneres i empoderar a totes les dones i nines" (UNESCO, 2015). Milions de persones arreu del món són discriminades i sovint víctimes de violència degut a la seva naturalesa i/o orientació sexual, aquest fet fa que es generin barreres dins l'educació, la vida social i cívica, la vida política i econòmica i altres àmbits de la vida humana.

D'acord amb el Global Education Digest (2010) les nines arreu del món tenen menor possibilitat d'accés a l'educació que els nins, el 60% dels països tenen manco ràtio de nines que nins a les escoles i centres d'educació secundària. No obstant a Europa hi ha equitat en l'escolarització per igual de nins i nines, tot i així, aquest fet no implica la igualtat de gènere a les aules (Instituto de estadística de la UNESCO, 2010),.

Seguint amb les dades de l'esmentat document, una de cada tres dones ha estat agredida físicament, ha sofert abusos sexuals o qualsevol altra tipus de violència en contra, sovint per algú proper a ella. En funció del país europeu entre el 20% i el 50% de dones són víctimes de violència domèstica. Com s'ha esmentat abans, la violència de gènere dins l'aula, contra la dona, no és només responsabilitat del docent sinó també s'ha de tenir en compte el context social i familiar en el que conviu l'alumnat. Per tant, els professionals de l'educació han d'estar informats, conèixer i saber identificar els indicadors de la violència de gènere entre adolescents. Una investigació recent al Regne Unit sobre la violència entre parelles adolescents, indica que el 25% de les nines i el 18% dels nins entre 13 i 17 anys han sofert algun tipus de violència durant la relació de parella (Instituto de estadística de la UNESCO, 2010). Els estereotips de gènere i la manca d'una base d'educació en valors, contribueixen a que es desenvolupin conductes violentes entre els grups d'iguals en l'adolescència. Les dades que es recullen d'estudis realitzats a adolescents sobre la percepció de violència de gènere, indiquen que sovint no identifiquen la violència cap a la parella com a tal sinó que la normalitzen (Lucariello & Fajardo, 2011).

A Espanya, es va dur a terme una investigació sobre la igualtat i prevenció de la violència de gènere en l'adolescència, en el marc del Conveni entre el Ministeri d'Igualtat i la Universitat Complutense de Madrid, amb la col·laboració del Ministeri d'Educació de les Comunitats Autònomes, centres d'educació secundària, professorat i alumnat. Va ser una investigació sota la direcció general de María José Díaz-Aguado Jalón i María Isabel Carvajal Gómez,

analitzant un total de 335 centres educatius, 11.020 estudiants, 2.727 professores i professors i 254 equips directius. La investigació s'estructura en la igualtat i prevenció de la violència de gènere des de la perspectiva de l'alumnat, des de la perspectiva del professorat i dels equips directius. La mitja d'edat de l'alumnat participant va ser de 17.04 anys amb una desviació típica de 2,13. Una de les conclusions a les quals es va arribar un cop analitzades les dades és que no és suficient treballar el conflicte en una data simbòlica, sinó que es fa precís introduir-lo en els plans i projectes de centre i a les aules (Díaz-Aguado, y otros, 2011). A més concreta que, perquè es faci extensa la prevenció de la violència de gènere a tota la població, cal que es tengui en compte tant en els plans de centre com en l'activitat docent que es duu a terme a les aules.

Tal i com afirma la Constitució Espanyola (CE, 1978) vivim en una societat democràtica i lliure i tots som iguals davant la llei al marge de qualsevol tipus de discriminació per raó de naixement, raça, sexe, religió, opinió o qualsevol altra condició personal o social (art 14, CE). El camí per arribar a fer realitat aquestes afirmacions és llarg i a mi, m'agradaria aportar el meu granet d'arena. Per això el tema principal del meu TFM (Treball de Fi de Màster) és la coeducació com a mitjà de prevenció de la violència de gènere en l'educació secundària. L'he enfocat de forma que em sigui útil el dia de demà quan entri a un departament d'orientació educativa. Donada la situació actual en què es troba la societat, la majoria de recursos els he obtingut online, la meva idea principal era revisar els projectes, plans i/o programacions d'alguns dels centres que formen part del Pla de Coeducació de les Illes Balears per al curs 2019-2020. Però entrat el confinament no he pogut anar de forma presencial a aquests centres. Per sort el centre on hi he dut a terme les pràctiques forma part d'aquest pla, i a partir d'aquest i de les actuacions que ha pres he pogut encaminar el meu projecte. Per aquest motiu, i d'acord amb el Pla de Coeducació de les Illes Balears 2019-2020, he fet una recerca dels programes que es duen a terme per la prevenció de la violència de gènere destinats a centres d'educació secundària i remarcar la importància de treballar la coeducació de forma transversal així com la

prevenció de la violència de gènere al través del procés d'ensenyança i aprenentatge.

Primer de tot he recercar tota la normativa vigent en relació, a nivell europeu, estatal i de les Illes Balears. El mateix he fet amb els plans i projectes. Llavors he cercat articles relacionats amb la violència de gènere i la prevenció des del model de coeducació; el concepte de ambdues, quins tipus de violència hi ha, com es manifesta en els grups d'adolescents, com es pot prevenir o prendre consciència a través de la coeducació.

Què conté aquest document? Una introducció on hi figura el motiu de la meva investigació, i el tema central del treball. El perquè he decidit centrar-me en la coeducació, què ha fet que sigui aquesta la meva línia i no una d'altra. Acta seguit els objectius generals i específics que es pretenen aconseguir amb la realització d'aquesta investigació. L'estat de la qüestió distingeix tres blocs importants; la violència de gènere per una banda, la coeducació per l'altra i la normativa de referència per la redacció i recolzament del tema que es tracta. En els dos primer apartats es fa una aproximació als conceptes que s'han de tenir clars abans de continuar; què és coeducar? Què s'entén per violència de gènere? Com es pot treballar dins el sistema educatiu. Quina ha estat l'evolució de la coeducació? On ens trobam ara? Què hem de fer per poder avançar? Són suficients les mesures que es prenen des del sistema educatiu? Són qüestions i preguntes que es posen de manifest quan has fet una recerca de material, quan has cercat la base teòrica i l'has analitzada, has fet un marc conceptual i llavors et plantes. Què puc fer ara amb el que hi ha i amb el que se? El tercer bloc de l'estat de la qüestió reuneix la normativa vigent en matèria d'igualtat entre homes i dones, a nivell europeu, estatal i autonòmic, així com un repàs les lleis d'educació del sistema educatiu espanyol i la concreció a les Illes Balears. En el següent apartat es fa una recerca dels plans i programes de prevenció de la violència de gènere a nivell europeu, estatal i autonòmic, així com dels programes que es duen a terme en prevenció des de l'àmbit educatiu a l'estat espanyol i a la Comunitat de les

Illes Balears. I finalment, havent valorat totes les actuacions que s'han dut a terme i les concrecions des de les lleis generals a la institució educativa, un recull d'orientacions i recursos de lliure accés a disposició dels professionals de l'educació com a guiatge i assessorament a l'hora de programar i tenir present la coeducació en la concreció curricular.

2. Objectius.

En aquest apartat s'hi descriuen els objectius generals i els objectius específics objecte d'aquest treball:

- a) Analitzar la normativa vigent en matèria de violència de gènere¹ i els programes duts a terme, per la prevenció de la violència de gènere en educació secundària.
- b) Fer un anàlisi i valoració de l'ús de la coeducació com a mitjà per la prevenció de la violència de gènere en adolescents.
- c) Elaborar una proposta de projecte que recull orientacions i recursos per treballar la prevenció i sensibilització de la violència de gènere a través de la coeducació.

3. Metodologia.

La metodologia d'investigació en educació que s'ha seguit per l'elaboració d'aquest treball és la investigació-acció. S'ha fet una recerca bibliogràfica en profunditat d' articles de revistes acadèmiques, llibres, lleis educatives, lleis d'igualtat, tesis i altres, per fer un anàlisi de la literatura sobre les actuacions en matèria de prevenció e la violència de gènere en l'educació secundària.

La recerca d'informació s'ha centrat en tres àmbits:

¹ Des d' aquest moment la violència de gènere serà entesa com a violència contra la dona.

1. Recerca de programes de prevenció de violència de gènere en educació secundària² a les webs institucionals en tres nivells; europeu, espanyol i de la comunitat autònoma de les Illes Balears.

2. Recerca de les lleis, ordres, decrets i d'altres documents oficials que recullen la normativa referent a igualtat i educació a través de portals web institucionals la llista dels quals es recull a l'annex A.

3. Recerca d'altra documentació que sustenti el present treball a través de les bases de dades; Dialnet, Redalyc, ERIC, Google Scholar.

Les paraules clau utilitzades han estat: Prevención y violencia y género, Coeducación y violencia y genero, Coeducation for gender violence, Coeducación, coeducación y prevención y violencia y genero y educación secundaria. A la següent atula hi surt la relació entre les bases de dades consultades i els documents obtinguts.

Taula 1 Bases de dades i material bibliogràfic. Elaboració pròpia.

Bases de dades.	Nº. Documents resultat de recerca.	Nº. Documents exclosos.	Nº. Documents utilitzats.
DIALNET	Prevención y violencia y género (845 resultats) Coeducación y violencia y género (78 resultats).	909	Articles de llibre (1) Articles de revista (12). Llibres (1)
ERIC	Coeducation for gender violence (49 resultats)	48	Articles de revista (1)
REDALYC	Coeducación (548 resultats) després d'aplicar els criteris d'exclusió resten 23 resultats.	20	Articles de revista (3)
GOOGLE SCHOLAR	coeducación y prevención y violencia y genero y educación secundaria (1470 resultats)	389	Articles de revista (7)

² Es recullen a l'apartat 5 d'aquest document.

després d'aplicar els criteris
d'exclusió resten 396 resultats.

TOTALS	2990 resultats	1366 resultats	25 resultats
---------------	-----------------------	-----------------------	---------------------

Com es pot veure a la taula, el nombre total dels materials bibliogràfics trobats a les bases de dades és de 2990, dels quals un cop filtrats se n'han obtingut 1366 resultats, d'aquest se n'ha llegit el títol i resum i a criteri qualitatiu se n'han seleccionat 25 per l'elaboració del treball. Els criteris:

- Any: interval de temps de 10 anys entre el 2010 fins el 2020.
- Idioma: anglès i espanyol.
- Disciplina: educació i psicologia.
- Nombre de vegades que ha estat citat un document.
- Priorització d'articles i llibres electrònics deguda la situació del COVID-19.

4. Estat de la qüestió.

4.1. La violència de gènere.

La violència de gènere no diferencia entre edats, essent l'adolescència una etapa en la qual els joves es veuen més exposats, en funció de l'educació que reben del sistema educatiu i el model familiar que tenen a l'àmbit domèstic, a manifestar conductes característiques de violència de gènere o conductes prosocials cap a la tolerància i el respecte per la igualtat.

Des de l'àmbit educatiu és important proporcionar als alumnes experiències que afavoreixin canvis cognitius, afectius i conductuals envers la superació del sexisme i altres conductes o manifestacions contràries al principi d'igualtat i/o que violen el compliment dels drets humans.

4.1.1. Què és la violència de gènere?.

Abans de definir el concepte de *violència de gènere*, s'ha de definir cada un dels termes que l'integren, són; "*violència*" i "*gènere*".

Es defineix la *violència* com agressivitat alterada per factors socioculturals que li resten caràcter automàtic i la tornen una conducta intencional i nociva (Esplugues, 2007). Per tant la violència és qualsevol conducta intencionada que tengui per objecte produir dolor. D'acord amb l' Organització Panamericana de la Salut (2002), es defineix la violència és l'ús intencional de la força física, amenaces contra un mateix, altra persona, grup o comunitat, que te com a conseqüència un traumatisme, danys psicològics, problemes de desenvolupament o la mort,(p.15).

Per definir el concepte de *gènere*, cal diferenciar entre aquest i el concepte de *sexe* ja que no són sinònims. El terme "*gènere*" fa referència al conjunt d'actituds, creences, comportaments i característiques psicològiques que s'associen diferencialment a homes i dones (Gallardo & Gallardo, 2019). Per tant la identitat de gènere sorgeix de l'experiència subjectiva de pertànyer al grup dels homes o de les dones. Així com el rol de gènere sorgeix degut a la diferència sexual entre homes i dones i que comprèn les actituds i comportaments, pensaments i personalitat dels que es designen com a masculins per els homes i femenins per les dones dins la societat (Esplugues, 2007). Per altra banda el terme *sexe* refereix a les diferències determinades biològicament, un conjunt de característiques genètiques presents en el cos humà, és allò amb el que es naix, és universal i no és sinònim de sexualitat (Gallardo & Gallardo, 2019).

D'acord amb l'establert al conveni d' Istanbul de 11 de maig de 2011 (Consejo de Europa, 2011), es defineix la violència contra la dona com una violació dels drets humans i una forma de discriminació contra les dones, així com aquells actes de violència que puguin implicar danys físics, psicològics, econòmics, incloses amenaces, coacció o privació de la llibertat a la vida pública o privada, el terme "*dona*" inclou aquelles menors de 18 anys (art. 3).

La violència de gènere es defineix com tot acte de violència sexista que té com a resultat possible o real un dany físic, sexual o psíquic (Naciones Unidas, 1996). La violència de gènere, des del punt de vista terminològic, pot suposar que es refereix a la violència sobre dones i homes. Però en aquest cas, el concepte de violència de gènere refereix a la violència contra les dones, a la violència masclista deguda a l'estructura patriarcal de la societat, garantint el domini de l'home sobre la dona per el simple fet de ser dones (Consejo de Europa, 2011). Aquest tipus de violència és la més estesa arreu del món.

4.1.2. Com es manifesta la violència de gènere?

D'entre els tipus de violència masclista, la violència física és la que té major visibilitat i d'entre elles, la que culmina amb assassinat. Però no és l'únic tipus de violència, n'hi ha d'altres que no són tan visibles. La classificació que fa Martín (2007), citat a Salvà, Rosselló, & Quintana (2018), és la piràmide de la violència de gènere o masclista. Consta de quatre escalons que ascendeixen en funció del grau de visibilitat de l'agressió i la pèrdua d'autoestima i autonomia de la dona. A la base s'hi situen els micromasclismes i les microviolències, es tracta de comportaments acceptats cultural i socialment. Es consideren com a situacions o fets normalitzats entre homes i dones; actituds intimidatòries de l'home cap a la dona, imposició d'idees o conceptes cap a la dona, sobrecàrrega de tasques domèstiques, invasió de l'espai íntim, control i manipulació d'accions, mentir, fer-se la víctima per tal de ser atès, aïllament social, dificultar l'accés a la informació, enuig i distanciament emocional, entre altres. Un graó més amunt, el maltractament psicològic; amenaces, insults, humiliacions, conductes de control, anul·lació, entre altres. El tercer graó cap a la cúspide és el maltractament físic i finalment l'assassinat.

Una altra classificació és la de García & Pineda (2010) citat a Gallardo & Gallardo (2019). Segons aquesta, la violència de gènere es classifica atenent a l'àmbit on es produeix o en funció del tipus de manifestació en la parella. D'entre els àmbits se'n distingeixen sis; la violència que exerceix la parella o exparella, en l'àmbit

familiar, en l'àmbit laboral, en l'àmbit social o comunitari, contra el dret sexual i reproductiu de la dona i la violència derivada dels conflictes armats.

Per altra banda, en funció del tipus de manifestació de la violència de parella es distingeixen:

- a) La violència econòmica, entesa com a la limitació de la disposició dels recursos propis o compartits en l'àmbit familiar i de parella, la privació intencionada de recursos per el benestar físic i psicològic de la dona.
- b) Violència física, qualsevol agressió utilitzant la força contra la dona amb la finalitat de produir una lesió física.
- c) Violència psicològica, és el menyspreu intencionat i infravaloració de la dona, ocasionant sofriment per mitjà d'amenaques, humiliacions, insults, coerció verbal, aïllament, entre altres.
- d) Violència sexual i abusos sexuals, es tracta d'aquelles actuacions sobre la llibertat sexual de la dona que tenen un caràcter no consentit, tals com, observació, exhibició, imposició, per mitjà de la violència i manipulació emocional independentment del grau de relació de la parella amb la dona.

D'acord amb l'EIGE (European Institute for Gender Equality) i amb l'establert a la Convenció d'Istanbul (2011). El concepte de *gender-based violence* refereix a la "violació dels drets humans i una forma de discriminació contra la dona", establint una classificació similar a la de García & Pineda (2010) citat a Gallardo & Gallardo (2019); física, sexual, psicològica i econòmica, incloent la privació arbitrària de la llibertat tant a la vida pública com privada.

A continuació es mostra la figura que representa l'iceberg de la violència de gènere extreta del portal web d' Amnistía Internacional, on es reflecteixen totes aquelles accions que es consideren violència de gènere en funció del grau de visibilitat i la forma en què es manifesta.

Il·lustració 1: Infografía Iceberg de la violència de gènere. (Amnistía Internacional., 2020).

A la punta de l'iceberg, la part més visible, l'assassinat apareix a la cúspide seguit de l'agressió física, la violació, l'abús sexual, les amenaces, crits i els insults. Però aquesta només és la part que es veu, per sota hi ha el col·lectiu d'accions que no es veuen ni es detecten a simple vista i que formen un bloc major: la infravaloració de la dona, la humiliació, la negligència, el menyspreu, el xantatge emocional, culpabilitzar i per si encara sembla poc més avall hi ha les formes subtils i invisibles de la violència masclista. Aquestes són: El control, la publicitat dels mitjans de comunicació sexista, la invisibilització de la dona, el llenguatge sexista, l'anul·lació i finalment els micromasclismes.

4.1.3. La violència de gènere en adolescents.

D'acord amb Fumeiro (2016) citat a Salvà, Rosselló & Quintana (2018), la violència de gènere en adolescents es basa en tres pilars: la socialització en el sexisme, la construcció social de l'amor romàntic i els models de masculinitat.

Alguns estudis realitzats sobre la violència i l'exposició a models de conducta violents durant la infància i l'adolescència, contribueixen de forma significativa a actuar de manera violenta. Així doncs aquells adolescents que tenen un model familiar basat en el càstig físic són més propensos a desenvolupar conductes violentes (Díaz-Aguado, 2003). No obstant, es pot treballar a través de l'educació, l'assoliment de característiques prosocials que puguin ajudar a que aquesta cadena es trenqui i no vagi a més; establint vincles socials no violents, el rebuig a la violència reconeixent en les persones les emocions suscitées, el compromís de no reproduir la violència i l'adquisició d'alternatives a la violència per afrontar l'estrès o la frustració i la resolució de conflictes socials.

Durant l'adolescència, les relacions afectives es tornen d'una importància més rellevant pel fet que es troben en una època de canvis no tan sols a nivell personal sinó que l'entorn en el qual es desenvolupen també pateix canvis. És important des del sistema educatiu tenir en compte el desenvolupament personal dels alumnes, al igual que l'acadèmic, que no significa tota la responsabilitat però sí que s'haurien d'incloure actuacions per treballar les relacions afectives entre l'alumnat i prevenir així qualsevol tipus de violència, en aquest cas la de gènere contra la dona.

Investigacions sobre violència de gènere en adolescents, realitzades en l'àmbit educatiu han aclarit alguns dels factors de risc que poden fer aquest col·lectiu més vulnerable a la victimització (Hernando, 2007). Es tracta de factors de risc, però això no implica que hagin de ser causals, es tracta de factors relacionats amb la violència de parella a nivell individual, relacional i contextual. Per altra banda, els factors protectors, són aquells que s'han de potenciar per tal d'eliminar qualsevol tipus de violència de gènere (Castro, 2017). A continuació s'aprofundeix en ambdós conceptes.

- Factors de risc que afavoreixen la producció de conductes violentes per motiu de gènere.

Seguint a Hernando (2007), en el seu article diferencia els factors de risc amb:

- a) Factors de risc individuals:
- Els que es relacionen amb major probabilitat de conduir a accions violentes; l'exposició a models d'agressió en relacions interparentals durant la infància, a persones amb actituds que justifiquen la violència o que la defensen per la resolució de conflictes, persones amb nivells elevats de còlera, persones amb baixa autoestima o persones amb actitud negativa vers les dones.
 - Els que es relacionen amb ser victimitzat; consum d'alcohol i drogues, baixa autoestima, inici primerenc en les relacions sexuals, conductes sexuals de risc, múltiples parelles sexuals, embaràs, control de pes poc saludable.
- b) Factors de risc relacionals associats a rebre i dur a terme conductes de violència; tenir reiterades relacions conflictives, major nombre de relacions de parella, així com també la sensació de poder d'un dels dos membres dins la parella, la sensació de control sobre l'altra.
- c) Factors de risc relacionats amb el context i el grup d' iguals: el baix nivell econòmic, les famílies disruptives, la poca participació comunitària, son alguns dels factors que contribueixen a la violència de la parella (Hernando, 2007).

Segons Castro (2007) algunes de les accions violentes contra la dona estan motivades per factors de risc, no obstant, això no significa que siguin la causa principal però sí que contribueixen a conductes de violència de gènere cap a les dones de totes les edats incloses les nines.

Els factors de risc, o coneguts també com característiques que fan que l'individu augmenti la probabilitat de causar lesió són; experimentar abusos des de la infància, consum de substàncies tòxiques, la pertinença a grups marginals de les dones, oportunitats econòmiques limitades, desigualtats econòmiques, educatives i laborals entre homes i dones en una relació, conflicte i tensió en la relació, control masculí en la presa de decisions, actituds i pràctiques que

reforcen la subordinació de la dona i toleren la violència masclista, manca d'espais per les dones que permetin la lliure expressió, ús generalitzat de la violència dins la família i en la societat per la resolució de conflictes, un marc legislatiu i de polítiques de prevenció de la violència de gènere limitat i poc clarificador, entre d'altres Castro (2007).

El desconeixement d'aquests factors dificulta la intervenció des de l'àmbit educatiu per prevenir la violència de gènere entre els adolescents. La majoria d'estudis que s'han dut a terme en els darrers anys en relació a la violència de gènere, es centren en el coneixement de la incidència sobre el conflicte i no en la prevenció del mateix per frenar aquest cicle que es converteix a la llarga en un peix que es mossega la cua (Gallardo & Gallardo, 2019). D'altres estudis es centren en el perfil de l'agressor o en les víctimes. Però si realment es vol erradicar qualsevol situació que impliqui un acte o insinuació de violència de gènere cal intervenir des del moment zero, la prevenció. Per tant si s'ha de començar des del principi, cal centrar-se els factors que reforcen aquestes conductes de violència entre iguals i que condueixen al conflicte per poder-ne planificar una intervenció, com diu Alberdi (2005) citat a Hernando (2007), la millor forma de prevenció de qualsevol tipus de violència de gènere és l'educació en la igualtat.

- Factors de protecció que minven les conductes violentes motivades per la diferència de gènere.

Per altra banda, seguint a Castro (2007), els factors protectors són aquells que disminueixen la possibilitat de que es presenti un conflicte. Aquells que s'han de treballar i potenciar per tal d'anular els factors de risc. Però de poc serveix si es treballa de forma aïllada, s'han de reforçar de forma transversal i global conduint l'acció a tots els àmbits de l'entorn dels adolescents.

Aquests factors protectors són; una educació secundària completa, fomentar l'autonomia econòmica de les dones, establir normes socials que promoguin la igualtat de gènere, disposar d'espais segurs i/o refugis, accés a grups d'ajuda,

normes socials que promoguin la igualtat de gènere, que siguin clares i concises, entre d'altres.

Si l'alumnat té a la seva disposició tota la informació referent a igualtat, convivència, resolució pacífica de conflictes, etc. Ja és un gran pas cap a una societat lliure de violència de gènere. Però això no és suficient, sinó els mínims que s'haurien de tenir als centres educatius. El que és important és l'aprenentatge, aprendre a conviure, a tolerar, a respectar, a resoldre els conflictes amb el diàleg i no la força (Castro, 2007).

Per tal que el canvi sigui possible, s'ha de treballar des del sistema educatiu, i d'aquesta manera l'alumnat pot estendre-ho a l'àmbit privat i social del seu entorn. Per això mitjançant la coeducació, l'educació en la igualtat de drets i oportunitats, es pot fer possible la prevenció de la violència de gènere.

4.2. La coeducació i el model d'escola coeducativa.

Avui dia gairebé tots els professionals de l'àmbit educatiu, per no dir tots, han sentit a parlar del terme coeducació, el fet de dur-lo o no a la pràctica ja és distint. Però, què significa coeducar? Sembla que encara hi ha personal docent dins el sistema educatiu que no té clar l'autèntic significat d'aquesta paraula, sovint la confonen amb igualtat, escolarització mixta, inclusivitat, entre d'altres. I que no la posen en pràctica de forma visible. Per tant, per poder continuar, s'ha de definir, primer, el concepte i emmarcar-lo dins el context educatiu, i en segon lloc veure com s'inclou aquest dins el currículum educatiu.

4.2.1. Què és coeducar?.

Una definició que no reflexa l'autèntic significat de la coeducació és la de la Reial Acadèmia Espanyola (RAE, 2020), "Ensenyar en una misma aula y con un mismo sistema educativo a los alumnos de uno y otro sexo". A partir d'aquesta definició s'entén que la coeducació refereix a la unió física dels alumnes d'ambdós sexes dins una mateixa aula, i que els estudis rebuts són els mateixos per ambdós

sexes al igual que el mateix sistema educatiu. Sense cap dubte aquesta no és la definició del que significa vertaderament la coeducació.

Algunes de les definicions del concepte de coeducació que més s'aproximen a l'autèntica essència i a allò que implica són:

- a) D'acord amb el Pla de Coeducació de les Illes Balears (2019-2020) "La coeducació és l'acció educativa fonamentada en el coneixement de les potencialitats individuals de tot l'alumnat, independentment del seu sexe, identitat i expressió de gènere i orientació sexual, encaminada a erradicar els estereotips i biaixos sexistes i fomentar, així la igualtat real d'oportunitats"(p.4). En aquest cas la coeducació en sí mateixa, no refereix a la convivència física dins el mateix espai, sinó que va més enllà i es centra en les potencialitats de cada individu com a tal i no difereix entre uns i els altres per qüestió de sexe, expressió, gènere i/o orientació sexual. A més dins la definició inclou l'objecte o finalitat, que és l'eliminació d'estereotips sexistes i el foment de la igualtat d'oportunitats entre homes i dones. A més no refereix només als alumnes sinó a "l'acció educativa", es dedueix per tant que engloba tot el marc relacionat amb tota la comunitat educativa; alumnat, professorat, famílies, especialistes, entre d'altres.

- b) Una altra definició és la que es fa al llibre de Salvà, Rosselló & Quintana (2018), defineix la coeducació com el que no ha de ser, no significa una unió d'ambdós sexes dins un espai comú sinó el respecte per les diferències i gaudi de la varietat coma font d'enriquiment. S'entén llavors com un instrument per ensenyar a respectar-se mútuament com a persones i gaudir de l'aprenentatge en la diversitat. Expressa la coeducació com a mitjà per assolir la llibertat individual, de posar a la disposició de les persones la major quantitat de possibilitats i vivències,

conductes i emocions per poder crear la pròpia llibertat i aprendre a créixer i fer-se un mateix.

- c) D'acord amb la Llei 8/2016, de 30 de maig, per garantir els drets de lesbianes, gays, trans, bisexuals i intersexuals i per erradicar la LGTBI fòbia, “Als efectes d'aquesta llei, s'entén per coeducació l'acció educativa que potencia la igualtat real d'oportunitats i l'eliminació de qualsevol mena de discriminació per raó d'orientació sexual, identitat de gènere o expressió de gènere” (art. 12). Aquesta definició juntament amb l'anterior i la que recull el Pla de Coeducació de les Illes Balears (2019), s'aconsegueix arribar al vertader concepte de coeducació.

A partir d'aquestes definicions podem establir que la coeducació és el conjunt d'actuacions que es duen a terme, des de tots els àmbits de la comunitat educativa, per arribar al model d'escola inclusiva lliure de prejudicis, estereotips i de violències, una escola basada en la resolució pacífica de conflictes, d'educació en valors i d'igualtat d'oportunitats sense importar raons de sexe, raça, procedència cultural i social. Per tal de fer possible la coeducació dins el sistema educatiu cal tenir clar el que dicta la normativa en referència a la seva inclusió dins el currículum i a la pràctica docent vers la programació, seguiment i avaluació.

4.2.2. El model d'escola que volem aconseguir.

El terme de coeducació, dins l'àmbit educatiu, tal i com es coneix avui dia, ha estat una suma d'esforç continu d'aquelles persones que han lluitat perquè l'educació sigui de tots i per tots. El centre educatiu ha de ser un reflex de la societat, si s'aïlla el context educatiu del context social, segregant i fent diferenciacions, llavors els aprenentatges dins la institució educativa no tenen significació cap a la societat. Per això l'escola és el punt de partida perquè la coeducació es faci efectiva fora de l'àmbit educatiu i es visibilitzi.

Per educar, s'ha de tenir en compte els tres agents socialitzadors als quals s'exposa l'alumnat; la família, l'escola i el grup d'iguals. Qualsevol intervenció que es faci en el centre educatiu ha de contemplar aquests tres àmbits (Infantes., 2017). Intentar transmetre els aprenentatges tenint en compte tots els contextos possibles i situacions reals que puguin succeir en el dia a dia, dur a terme una educació significativa. Fer de l'alumnat persones competents. Per tant el sistema educatiu ha de ser l'impulsor i el motor per fer possible la superació de discriminacions per raó de gènere, és per això que la coeducació es converteix en una de les principals opcions per dur a terme un canvi social com aquest.

La primera llei d'educació fou la Llei 14/1070, de 4 d'agost de 1970, General d'Educació i Finançament de la Reforma Educativa. L'escolarització mixta era un fet i els homes i les dones compartien les mateixes oportunitats, no obstant, això no indica que es dugués a terme un model d'escola coeducativa, però si tal vegada un inici del llarg camí que encara quedava per recórrer. Llavors, perquè l'escola mixta no és una escola coeducativa? Aquesta pregunta es respon a partir de les definicions del concepte coeducació. L'escola mixta és aquella en què alumnes i professorat comparteixen espai, i en què es parla d'igualtat, aquesta es reflexa en els documents de centre i tal vegada s'aplica en moments puntuals al llarg del curs, però cal alguna cosa més perquè es faci efectiva. Aquí és on entra l'escola coeducativa. Aquesta pretén la interacció d'ambdós grups, dones i homes, sense estereotips ni discriminacions per raó de gènere. També suposa que l'equip docent coneix, distingeix aquelles conductes sexistes i/o nocives que dificulten l'avanç cap a una comunitat d'igualtat. Així com també, pren les mesures oportunes per erradicar qualsevol conducta en contra d'aquest progrés i la seva reeducació. En el següent apartat es farà incís sobre aquest aspecte de la formació docent. A més, es fa una valoració de les conseqüències de la coeducació per, cada cop més, avançar cap a una societat lliure de prejudicis.

D'acord amb (Flecha, 1997), la coeducació ha de ser un principi educatiu que possibiliti ambients d'aprenentatge i creixement no sexistes i lliures d'estereotips,

sense idees preconcebudes. Que l'alumnat sigui creador dels seus aprenentatges és primordial. El professorat és l'encarregat des de l'àmbit educatiu de facilitar les eines necessàries perquè això succeeixi, i per això es fa imprescindible la seva formació. No es pot parlar d'educar en igualtat si els encarregats d'aquesta tasca no disposen de la informació suficient.

Les diferents lleis educatives posen de manifest una evolució en la incorporació de la igualtat entre gèneres. La incorporació de la dona a les lleis i la cultura amb uns valors fins aleshores tradicionalment patriarcals i masculins, entesos com a universals (Flecha, 1997). A partir d'aquesta afirmació s'entén llavors, que les dones s'han adaptat a un sistema cultural, normatiu i educatiu ja existent, quan el que s'hauria d'haver fet és refer en igualtat de condicions.

La primera incorporació de les dones a l'educació es va dur a terme amb una normativa en la qual dones i homes es trobaven segregats, en espai i a més a nivell curricular. Aquest fet remarca més la diferència, llavors normalitzada, entre el paper socialment acceptat entre dones i homes. A partir de la Llei 14/1970, de 4 d'agost de 1970, General d'Educació i Finançament de la Reforma Educativa, esmentada anteriorment, sorgeix l'escolarització mixta, la unió de les dones i homes dins un mateix espai i amb un mateix currículum, amb la finalitat de garantir la igualtat d'oportunitats. Era un principi, però no suficient, ja que la unió dins un mateix espai no implicava el canvi automàtic de la visió dels rols que es donaven per naturals entre ambdós sexes. Llavors no era suficient però era una porta oberta cap a la transformació per aconseguir una escola coeducativa (Revuelta, 2016-2017). En el següent requadre es poden apreciar les principals diferències entre el model d'escola mixta i el model d'escola coeducativa.

Taula 2 Model d' escola mixta i model d' escola coeducativa. (Flecha, 1997).

MODEL D'ESCOLA MIXTA	MODEL D'ESCOLA COEDUCATIVA
L'escolarització pretén respondre als requisits d'una igualtat que es compleix en aspectes formals.	Sap que la tan sols l'escolarització mixta no és la solució perquè la igualtat que es pretén sigui una realitat.

La motivació es troba en els beneficis del que suposarà la millor formació de la dona per la societat "masculina".	La motivació és el ple desenvolupament de la realitat eliminant els estereotips per motius de sexe.
Es limita a facilitar instrucció al grup, sense qüestionar la desigualtat social prèvia que es dona en una part del mateix.	Té en compte les desigualtats primàries en què els alumnes accedeixen a l'educació en quant a valors, expectatives i rols.
Acostuma a adoptar un model homogeni en el qual els valors masculins es presenten com universals i les dones els han d'assumir, degut a l'existència de pautes discriminatòries amb la continuació d'una referència entre les dones i lo domèstic.	Adopta un nou model cultural en què les possibilitats no es lliguen en funció del sexe. I s'inclouen els valors positius femenins i masculins sense estereotips ni valoracions pejoratives.
Es generalitza el currículum masculí i gairebé desapareixen els aspectes "femenins" que careixen de prestigi.	Ofereix un currículum que afavoreix l'educació no segregada en base al gènere.
Actua com a mecanisme de reproducció del sistema social, contribueix a interioritzar expectatives, drets i deures en funció del sexe.	És motor generador de canvi en la construcció de la pròpia identitat personal i social, i en conseqüència de les estructures socials.
Dona per fet oferir una situació igualitària, el que condueix a ser còmplice de la desigualtat social existent.	Intervé de forma positiva per eliminar les desigualtats i discriminacions presents avui dia.
Els mecanismes sexistes permaneixen més ocults la qual cosa dificulta el seu anàlisi i erradicació.	Va més enllà de l'aparença i observa i analitza els mecanismes que segueixen actuant en cada acte educatiu.

L'escola coeducativa, s'ha d'entendre llavors com un procés educatiu en el qual s'equilibren les mancances de l'alumnat com a conseqüència del masclisme, eliminant qualsevol tipus de desigualtat per raó de gènere, sexe ideologia, procedència, etc. (Pla de Coeducació de les Illes Balears, 2019).

A partir de la Llei Orgànica 1/1990, de 3 d'octubre de 1990, d'Ordenació General del Sistema Educatiu, s'introdueixen els anomenats temes transversals, aquest s'han anat mantenint al llarg de les lleis posteriors fins l'actual Llei Orgànica

8/2013, de 9 de desembre, per la Millora de la Qualitat Educativa. El terme coeducació, en sí, com s'ha fet referència anteriorment, no s'ha inclòs en el currículum de forma textual. Però, a través dels temes transversals, que s'havien d'incloure en tots els currículums, s'ha treballat en certa manera, no obstant no han estat objecte d'avaluació. Aquests, s'inclouen en el PEC, però sovint no es duen més enllà que els papers o dels dies assenyalats com ara dia de la Pau, dia de la no violència, dia de la dona...perquè per normativa s'han d'incloure al currículum, però llavors no s'avaluen, es queda a l'aire, en la majoria de casos no es fa un anàlisi i una valoració posterior. No es revisa que aquestes actuacions siguin efectives. A més, la majoria de centres treballen els temes transversals com a fets puntuals i no al llarg de tot el procés d'ensenyança-aprenentatge.

Amb la publicació de la Llei Orgànica 2/2006, de 3 de maig de 2006, d'Educació, s'introdueix per primera vegada el terme de coeducació, a més d'alguns canvis per l'educació en la igualtat:

- a) El nomenament d'una persona del Consell Escolar encarregada de posar mesures per el foment de la igualtat de gènere.
- b) L'equip docent ha d'incloure, a totes les etapes educatives, dins les programacions temes relacionats amb la igualtat de gènere i erradicació d'estereotips sexistes.
- c) S'ha d' incloure la igualtat de gènere i la prevenció de la violència en la formació del professorat i els temes de formació permanent del mateix.
- d) I s'inclou una nova assignatura; "educació per la ciutadania" que ha d'incloure continguts directes per la igualtat efectiva entre dones i homes.

Amb la nova Llei Orgànica 8/2013, de 9 de desembre, per la Millora de la Qualitat Educativa , es fan algunes modificacions. Entre elles la redacció del paràgraf de l'article 1 "El desarrollo, en la escuela, de los valores que fomenten la igualdad efectiva entre hombres y mujeres, así como la prevención de la violencia de género. En el qual s'hi afegeix el concepte de violència de gènere. De l'article 40

“Aprender por sí mismos y trabajar en equipo, así como formarse en la prevención de conflictos y en la resolución pacífica de los mismos en todos los ámbitos de la vida personal, familiar y social, con especial atención a la prevención de la violencia de género”. Referint a l’aprendre a aprendre en la resolució de conflictes incloent la prevenció de la violència de gènere. L’apartat 7 de l’article 84 referent a aquells alumnes d’escolarització preferent, es tindrà en compte els que han patit violència de gènere com a característica de prioritat. D’acord amb l’apartat 1 de l’article 124 relatiu a normes de convivència, dins la Programació General Anual (PGA) s’ha d’incloure el pla de convivència fent especial menció a la resolució pacífica dels conflictes en la prevenció de la violència de gènere, igualtat i no discriminació. D’acord amb l’article 57 apartat ena, s’han de proposar mesures de prevenció i resolució de conflictes derivats de violència de gènere.

4.2.3. La importància de la formació del professorat.

D’acord amb Díaz-Aguado i altres (2011), per aconseguir erradicar la discriminació per raó de gènere a tota la població, és important saber perquè el 60.1% del professorat a l’estat espanyol no treballa la prevenció de la violència de gènere a l’educació secundària. Un dels motius per el qual no el treballen és per la manca de relació amb els continguts que ells consideren que han de tractar a les classes, és per això que un 71,98% del professorat no treballa aquest tema a les aules. Llavors què es pot fer? D’acord amb aquest mateix estudi, les mesures considerades oportunes són; la disposició de materials que facilitin el tractament d’aquests temes a l’aula, la formació especialitzada sobre prevenció de la violència que inclogui la violència de gènere, la millora del PAT (Pla d’Acció Tutorial), la formació especialitzada sobre coeducació i prevenció de la violència de gènere i la implantació o millora del Pla de Convivència incloent aquestes temes de forma sistemàtica (Díaz-Aguado i altres, 2011).

Per tant, la formació del professorat és una eina bàsica per prevenir la violència de gènere, tant la formació inicial com a través de cursos de formació permanent.

La Llei Orgànica, de 9 de desembre de 2013, per la Millora de la Qualitat Educativa que modifica la Llei Orgànica de 3 de maig de 2006, d'Educació, manté l'article 102 referent a formació permanent. L'apartat 2 d'aquest article recull que els programes de formació permanent hauran d'incloure formació específica en matèria d'igualtat en el marc establert a l'article 7 de la Llei Orgànica 1/2004, de 28 de desembre, de Mesures de Protecció Integral contra la Violència de Gènere (MPCVG). Per més inri, l'article 30 referent a formació de la Llei 11/2016, de 28 de juliol, per la igualtat de dones i homes, indica quines són les mesures per promoure la igualtat i les seves àrees d'intervenció des de l'educació es proposa que

l'administració educativa ha d'adoptar les mesures necessàries per incloure als plans de formació del professorat una formació específica en matèria d'igualtat d'oportunitats de dones i homes, coeducació, violència masclista i educació afectiva i sexual. A més l'oferta d'aquest tipus de formació ha d'incloure temàtiques adreçades a la formació en centres les relacions amb la història de les dones i la prevenció de la violència en l'àmbit escolar. (Llei 11/2016, de 28 de juliol, d'igualtat de dones i homes, títol IV, capítol I, article 30, p.16).

D'acord amb Muñoz (2001), l'escola com a segon agent de socialització si pretén arribar a assolir el model d'escola coeducativa, ha de procurar que el professorat es sotmeti a un previ procés de sensibilització i conscienciació del que aquest model implica. El fet de viure en una societat políticament androcèntrica, provoca que el professorat tenguí integrats comportaments inconscients i sexismes invisibles entesos com a normalitzats per el mateix, simplement per la ignorància de la importància que el canvi implicaria per l'avanç cap a l'escola coeducativa (Salvà, Rosselló, & Quintana, 2018). Per tant és obvi que el que s'ha de fer és una reflexió i replantejar el currículum, els materials didàctics, el llenguatge utilitzat, els agrupaments, les interaccions entre els alumnes, la resolució de conflictes de poder, els estereotips que venen marcats per una societat en què

fins ara s'ha considerat el masculí com universal i en el qual les dones, sota el concepte de "igualtat" ens adaptam.

D'acord amb Fumeiro (2016) citat a Salvà, Rosselló & Quintana (2018) i tenint en compte els tres pilars en què es basa la violència de gènere en adolescents, esmentats anteriorment, l'escola mixta contribueix a l'aprenentatge dels gèneres des de tres tipus de currículum; explícit, ocult i omès. El currículum explícit és aquell que reflexa el currículum formal i normatiu, el currículum ocult fa referència als ensenyaments i aprenentatges del currículum explícit però que no queden reflectits en cap document formal, es tracta d'aspectes informals de gestió, organització dels centres. I el currículum omès o nul fa referència a allò que no hi és, que no existeix i en conseqüència el que invisibilitza a les dones, i fa que la igualtat sigui encara més costosa d'aconseguir (Salvà, Rosselló, & Quintana, 2018).

Com s'ha anat aproximant al llarg de la conceptualització, el millor camí cap a l'educació "en" i "per" la igualtat és elaborar el currículum atenent a la transversalitat del gènere en tots els àmbits educatius, tenint en compte la visibilitat i empoderament de les dones dins la societat per la lluita contra les injustícies per raons de gènere. Fomentar la inclusió educativa des del punt de vista de l'enriquiment, que implica a tots els nivells i conduir així a la correcció d'errors d'una societat tradicionalment jerarquitzada. Tenir present la necessitat d'una visió global de les particularitats de cada persona ja que poden experimentar més d'un tipus de desigualtat. L'educació en valors democràtics amb la resolució pacífica de conflictes així com també tenir presents els valors de la cultura de la pau com a forma de construcció d'aprenentatges basades en les relacions socials i en el respecte mutu dels uns amb els altres (Pla de Coeducació de les Illes Balears, 2019).

4.3. Marc normatiu de referència.

Sembla que la coeducació i la seva relació amb la prevenció de la violència de gènere sigui un terme relativament actual, però són nombroses les actuacions, plans, normatives, entre d'altres actuacions, que s'han dut a terme fins aleshores per arribar a una societat lliure de desigualtats i de discriminació per qüestions de gènere, cultura, creença, entre d'altres. En aquest apartat se'n fa un recull i un breu resum de totes les lleis, decrets i normatives, que han fet i fan possible que poguem avançar cap un model d'escola que lluita per la igualtat, el respecte i la no discriminació. Abans, cal fer especial esment a dos documents importants; el primer document és la Declaració Universal dels Drets Humans. Aquesta recull de trenta articles referits a la igualtat de drets entre dones i homes. El terme "igualtat" apareix al llarg de tot el manifest per clarificar i recalcar que totes les persones tenen els mateixos drets independentment de si són homes o dones. Té per objectiu fer extens el dret a la igualtat d'oportunitats, entre dones i homes, de participar de forma activa a totes les esferes socials així com la no discriminació per raó de sexe a nivell d'ocupació, educació, accés a funcions públiques i participació de govern del país, a ser escoltat, i la igualtat davant la llei (Assamblea General de la ONU, 1948).

En segon lloc, cal fer esment a la Convenció sobre l'Eliminació de Totes les Formes de Discriminació contra la Dona que va tenir lloc el 18 de desembre de 1979 a Nova York, el propòsit d'aquesta convenció és erradicar la discriminació contra la dona entesa com a distinció, exclusió, restricció per raó de sexe a qualsevol àmbit; polític, econòmic, social, cultural o civil, entre altres. Proclama en el seu article 10 les mateixes condicions per la capacitació professional, accés als mateixos programes d'estudis, eliminació d'estereotips mitjançant l'escolarització mixta i adaptació dels mètodes d'ensenyament, entre d'altres. Per això es crea un Comitè per l'Eliminació de la Discriminació contra la Dona amb l'objecte d'examinar els progressos en l'aplicació d'aquesta convenció. (Convención sobre la eliminación de todas las formas de discriminación contra la mujer [CEDAW] 1979).

4.3.1. Normativa europea.

El primer document que trobam és la Carta dels drets fonamentals de la Unió Europea (2000). La present carta reafirma els drets, llibertats i principis que emanen del Conveni Europeu per la Protecció dels Drets Humans i Llibertats Fonamentals, així com de la jurisprudència del Tribunal de Justícia de la UE i del Tribunal Europeu dels Drets Humans. En el seu títol III, l'article 20 refereix a la igualtat davant la llei "totes les persones són iguals davant la llei", l'article 21 referent a la no discriminació diu "es prohibeix tota discriminació i en particular l'exercida per raó de sexe", l'article 23 de la mateixa carta referent a la igualtat entre dones i homes diu que "aquesta s'haurà de garantir en tots els àmbits i que el principi d'igualtat no impedeix el manteniment o adopció de mesures que suposin avantatges en favor del sexe menys representat". (Carta dels drets fonamentals de la Unió Europea, 2000)

Les Conclusions del Consell, de 7 de març de 2011, sobre el Pacte Europeu per la Igualtat de Gènere (2011-2020), estableix com a un dels objectius "combatre totes les formes de violència contra la dona, amb objecte de garantir que aquesta gaudeixi plenament dels seus drets humans i assolir la igualtat de gènere per un creixement integrador" (annex, p.12). Aquest pacte sorgeix de la necessitat de garantir la igualtat de gènere de forma efectiva a tots els àmbits. Per això la seva aplicació implica mesures per erradicar totes les formes de violència de gènere adoptant estratègies per l'eliminació de la violència contra les dones, reforçar la prevenció contra dita violència i posar de manifest el paper i responsabilitat dels homes en aquesta empresa.

L' Instrument de ratificació del Conveni del Consell d'Europa sobre la prevenció i lluita contra la violència contra la dona i la violència domèstica, fet a Istanbul, de 11 de maig de 2011, defineix i contextualitza el relatiu a la violència contra la dona i domèstica en totes les seves formes i àmbits, violència física, sexual, psicològica. Recalca la gran importància a la prevenció i sensibilització

mitjançant programes d'intervenció i/o campanyes. L'article 14 és exclusivament redactat per les accions i mesures envers educació, l'article 15 refereix a la formació permanent de professionals i l'article 16 a programes preventius d'intervenció i tractament. Els objectius d'aquesta ratificació són protegir a les dones contra tota forma de violència i prevenir la violència contra la dona i domèstica, contribuir a l'eliminació de tota forma de discriminació contra la dona i promoure la igualtat entre dones i homes incloent l'empoderament de la dona, així com també promoure la cooperació internacional per eliminar la violència contra la dona. A continuació es mostra un requadre resum de les lleis d'educació i d'igualtat, des de l'àmbit normatiu de l'estat espanyol i de la comunitat de les Illes Balears.

4.3.2. Resum de la normativa vigent a l'estat espanyol.

A la taula següent es fa un breu pinzellada a aquella normativa específica en matèria d'igualtat i prevenció de la violència de gènere referida a l'aplicació dins l'àmbit educatiu.

Taula 3. Normativa a l'estat espanyol; igualtat i lleis educatives. Elaboració pròpia.

Articles que refereixen a la igualtat entre dones i homes dins l'àmbit educatiu.	
Constitució Espanyola (CE, 1978)	Article 14 per la igualtat de les persones de nacionalitat espanyola davant la llei. Article 27.1 afirma que tothom té dret a l'educació. Article 27.2 perquè l'educació ha de contribuir a ple desenvolupament de la personalitat humana respectant els principis democràtics, drets i llibertats fonamentals
LLEIS D'IGUALTAT I VIOLÈNCIA DE GÈNERE.	
Llei Orgànica 1/2004, de 28 de desembre, de Mesures de Protecció Integral contra la Violència de Gènere.	Article 4 declara que el sistema educatiu ha d'incloure la formació en el respecte i la igualtat entre homes i dones en totes les seves etapes educatives Article 4.4 assenyalava la importància de formar en valors per el respecte a la igualtat d'oportunitats entre dones i homes a l'educació secundària obligatòria. Article 6 per el qual les administracions educatives són encarregades de que els materials educatius estiguin exempts de contingut sexista o discriminatori. Article 7 dites administracions han d'assegurar la formació en coneixements i tècniques referents a igualtat, en matèria de formació inicial i permanent del professorat.

	<p>Article 8 els consells escolars han d'adoptar les mesures educatives oportunes per fomentar la igualtat entre homes i dones de forma real i efectiva.</p> <p>Article 9 la inspecció educativa vetllarà per el compliment de tot el recollit en el capítol I d'aquesta llei en relació a l'efectivitat de la igualtat entre homes i dones en el sistema educatiu.</p>
<p>Llei Orgànica 3/2007, de 22 de març, per la igualtat efectiva de dones i homes.</p>	<p>Article 1.1 l'objecte d'aquesta llei "és fer efectiu el dret d'igualtat de tracte i d'oportunitats entre dones i homes, en particular mitjançant la discriminació de la dona".</p> <p>Capítol II d'aquesta llei articles 23 i 24, el sistema educatiu ha d'incloure entre les seves finalitats el respecte per els drets i llibertats fonamentals i la igualtat entre homes i dones. Les administracions han de garantir la igualtat en l'educació de dones i homes, evitant els comportaments sexistes o aquells estereotips socials associats que produeixin desigualtats entre ambdós gèneres.</p>
<p>Llei Orgànica 2/2010, de 3 de març, de salut sexual i reproductiva i de la interrupció voluntària de l'embaràs.</p>	<p>Capítol III per l'establiment de les mesures dins l'àmbit educatiu.</p> <p>Article 9 per la incorporació de la formació i educació sexual al sistema educatiu com a part de l'educació en valors.</p> <p>Article 10 per el suport dels poders públic en activitats de formació relacionades amb l'educació afectiva i sexual, a familiars i alumnes. És important una educació en salut integral i completa per la prevenció de malalties de transmissió sexual, embaràs no desitjat i un desenvolupament sa i responsable de la sexualitat.</p>
<p>LLEIS EDUCATIVES.</p>	
<p>Llei Orgànica 2/2006, de 3 de maig de 2006, d'Educació.</p>	<p>Article 1 per l'establiment els principis i finalitats d'aquesta llei, un d'ells és l'educació en valors per fomentar la igualtat efectiva entre homes i dones per prevenir la violència de gènere, els prejudicis i/o comportaments sexistes de qualsevol tipus.</p> <p>Article 124.1 assenyala que els centres educatius incorporaran un pla de convivència a la seva programació general anual (PGA) que ha de recollir aquelles activitats programades per fomentar la convivència fent especial esment a les actuacions per la prevenció de la violència de gènere, igualtat i no discriminació.</p> <p>Aquesta llei pretén impulsar propostes educatives d'igualtat efectiva d'oportunitats entre homes i dones, remarcar la importància de la formació inicial i permanent del professorat així com l'adequació dels materials didàctica no sexistes i estereotipats, d'acord Llei Orgànica 1/2004, de 28 de desembre, de Mesures de Protecció Integral contra la Violència de Gènere. De manera que es pot afirmar que la igualtat i la no discriminació han de formar part del procés d'ensenyança -aprenentatge.</p>
<p>Llei Orgànica 8/2013, de 9 de desembre, per la Millora de la Qualitat Educativa.</p>	<p>Aquesta llei modifica la redacció parcial de la LOE. En el seu article únic, punt 1 del paràgraf l) incloent dins els valors educatius, aquells per la igualtat, la no discriminació entre dones i homes i la prevenció de la violència de gènere. També afirma que una de les Competències del Consell escolar és</p>

proposar mesures i iniciatives que afavoreixin la convivència en el centre, la igualtat entre dones i homes, la igualtat de tracte i la no discriminació.

4.3.3. Resum de la normativa vigent a la comunitat de les Illes Balears.

A continuació es descriu en quins articles fa referència cada llei a la igualtat efectiva entre dones i homes dins l'àmbit educatiu.

Taula 4. Normativa de la comunitat autònoma de les Illes Balears; igualtat i lleis educatives. Elaboració pròpia.

LLEIS D'IGUALTAT I VIOLÈNCIA DE GÈNERE.	Articles que refereixen a la igualtat entre dones i homes dins l'àmbit educatiu.
Llei 8/2016, de 30 de maig, per garantir els drets de lesbianes, gays, trans, bisexuals i intersexuals i per erradicar la LGTBI fòbia.	<p>“L'objectiu d'aquesta llei és garantir i desenvolupar l'exercici dels drets de les persones lesbianes, gais, trans (transsexuals i transgènere), bisexuals i intersexuals, i evitar que es puguin produir situacions de discriminació i/o violència per raó de la seva orientació sexual, identitat de gènere o expressió de gènere, assegurant així que a les Illes Balears es pugui viure la diversitat sexual i afectiva amb plena llibertat”.</p> <p>D'acord amb aquesta llei:</p> <ul style="list-style-type: none">- S'han de formar i sensibilitzar als professionals per poder actuar en conseqüència davant qualsevol tipus de discriminació per raons d'orientació sexual, identitat de gènere o expressió de gènere.- El sistema educatiu ha de disposar de mesures de prevenció i actuació contra l'assetjament de què puguin ser objecte les persones LGTBI en l'àmbit escolar.- S'han de revisar el contingut dels materials escolars per assegurar-se que no afavoreixen la discriminació.- S'han de facilitar recursos de formació de pares i mares per donar resposta a la diversitat afectiva i sexual evitant discriminacions de qualsevol tipus. <p>L'article 12 d'aquesta llei recull totes les mesures que s'ha de tenir en compte en l'aplicació de la mateixa dins l'àmbit educatiu</p>
Llei 11/2016, de 28 de juliol, d'igualtat de dones i homes.	<p>La finalitat d'aquesta llei és fer efectiu el dret a la igualtat de dones i homes, té per objecte establir i regular mesures per promoure i garantir la igualtat d'oportunitats i no discriminació per raó de sexe, en qualsevol dels àmbits, etapes i circumstàncies de la vida, transversalitat.</p> <p>Un dels principis d'aquesta llei és “La incorporació del principi d'igualtat de gènere, el respecte envers la diversitat afectiva i sexual i la coeducació en el sistema educatiu de les Illes Balears”.</p>

Article 26 en el que l'administració educativa s'ha de fer càrrec de la prevenció de conductes violentes a través de l'aplicació de projectes coeducatius per fomentar la igualtat entre dones i homes.

Article 27 per l'aplicació d'aquesta llei a tots els nivells del currículum educatiu.

Article 28 afirma que la revisió dels materials didàctics emprats per el procés d'ensenyança i aprenentatge han de defugir d'estereotips i fer un ús del llenguatge no sexista.

Article 29 per el qual es designarà una persona agent de coeducació prèviament formada en prevenció de violència de gènere a més d'un equilibri d'ambdós sexes en la participació al Consell Escolar.

Article 30 per la formació específica de professorat en matèria d'igualtat, coeducació, violència masclista i educació afectiva i sexual, així com també formació en detecció i actuació enfront de casos de violència.

Aquesta nova llei aporta, en respecte a l'anterior llei autonòmica derogada, fer efectiu la presència d'una persona en els consells escolars que es faci responsable del seguiment de mesures per erradicar la discriminació per raons de sexe i a favor de la igualtat real i efectiva.

NORMATIVA D'EDUCACIÓ.

Decret 121/2010, de 10 de desembre, per el qual s'estableixen els drets i deures dels alumnes i les normes de convivència als centres docents no universitaris sostinguts amb fons públics de les Illes Balears.

Article 7 per el dret a una formació integral en coeducació i en igualtat entre dones i homes per la prevenció de la discriminació i violència de gènere.

Article 8 per el dret a no discriminació i igualtat d'oportunitats.

Article 10 per una orientació acadèmica i professional lliure de prejudicis i estereotips per raó de sexe.

Article 27 el centre educatiu ha de disposar d'un Pla d'Acció Tutorial (PAT) a través del qual es proporcionin als alumnes eines per el treball de les habilitats socials i emocionals, de resolució de conflictes i prevenció de violència de gènere. A la memòria anual del centre s'han de recollir les avaluacions i valoracions d'aquestes accions.

Decret 35/2015, de 15 de maig, pel qual s'estableix el currículum de l'educació secundària obligatòria de les Illes Balears.

Article 4 per el qual el currículum ha de contribuir a desenvolupar una actitud de respecte cap a la diferència de sexes i la igualtat de drets i oportunitats i rebuig d'estereotips que condueixin a la discriminació entre homes i dones així com qualsevol tipus de violència contra la dona.

Article 13 per la inclusió de l'educació en valors per la prevenció de qualsevol tipus de violència de gènere i inclusió de la no discriminació i la igualtat efectiva entre dones i homes en els elements transversals.

Article 29 referent a la inclusió de la prevenció de la violència de gènere en alguna de les programacions docents.

Article 31 per l'adequació i revisió dels materials curriculars assegurant-se que estiguin lliures d'estereotips discriminatoris per motius de gènere i que fomentin la igualtat entre dones i homes. Aquest article segueix amb les indicacions de la Llei Orgànica 1/2004, de 28 de desembre, de mesures de protecció integral davant la violència de gènere i la Llei 11/2016, de 28 de juliol, d'igualtat de dones i homes.

5. Plans i programes per la prevenció de la violència de gènere a l'educació secundària.

Els plans estratègics són documents que recullen no només directrius sinó també què fer, com fer, quins recursos materials i humans seran necessaris, per arribar a un propòsit. En aquest cas es tracta dels plans, i alguns programes i projectes, que tenen com a finalitat l'ús de la coeducació com a eina per erradicar la violència de gènere des del sistema educatiu a través d'activitats com ara formació per la prevenció i detecció de conductes sexistes, i activitats per la promoció de bones pràctiques.

5.1. Plans per la prevenció de la violència de gènere en educació a nivell europeu.

Vista la desigualtat i la persistència d'estereotips sexistes de gènere presents a dia d'avui en educació, l'Estratègia d'igualtat de gènere per els anys 2018-2023, (Consell d'Europa, 2018) té per objectius descriure, recopilar i difondre les bones pràctiques per eliminar dits estereotips dins el sistema educatiu. Per això el Comitè de ministres, en seu objectiu estratègic 6, fa una menció a la transversalització de gènere i les recomanacions CM/Rec(2007)13 en educació.

5.2. Projectes i programes de prevenció de la violència de gènere en educació a nivell de l'estat espanyol.

L'Institut de la Dona per la Igualtat d'Oportunitats (2020), recull cinc projectes i programes a través dels quals fa de l'educació un pilar fonamental per la prevenció i erradicació de la violència de gènere a través de la coeducació;

- Relaciona (2014) és un programa que promou la superació de la violència de gènere i que lluita per la igualtat entre dones i homes. Són un recull de cursos presencials per docents en els quals es treballa la igualtat i s'hi aporten materials didàctics.

- Intercambia (2015) el seu objectiu és compartir materials, experiències, projectes i accions de les diferents comunitats autònomes per treballar la igualtat. Es duu a terme a través del portal web Intercambia, es fan també trobades anuals en les quals cada comunitat autònoma exposa els seus materials.
- MOOC³: Educando en Igualdad (2018) es tracta d'un curs en línia massiu i gratuït. L'objectiu és acostar-se al concepte de coeducació i la importància d'educar en igualtat. Va dirigit a qualsevol persona de la comunitat educativa interessada en educar en igualtat.
- Plurales: Educando en Igualdad (2009). Programa que es va desenvolupar entre el 2013 i 2015, és una eina per desenvolupar i implementar Plans d'Igualtat als centres educatius.
- Irene (2014). Programa per la formació de joves i adolescents en prevenció de la violència i agressió sexual, l'objecte del programa és informar als adolescents i dotar-los de recursos per detectar i actuar en front d'una agressió sexual.

A continuació s'analitza amb més detall en què consisteix cada projecte i el programa Irene.

5.2.1. Relaciona.

D'acord amb la informació que hi ha disponible al portal web de l'Institut de la Dona i per la Igualtat d'Oportunitats, del Ministeri d'Igualtat del Govern d'Espanya, el projecte Relaciona (2014) és una iniciativa que es realitza en col·laboració amb les administracions autonòmiques, amb els organismes d'igualtat i conselleries d'educació. Amb aquest projecte es pretén educar en la cultura de la pau i reflexionar sobre les actituds que la promoguin però no només en dies assenyalats, sinó com a forma de vida i de socialització entre les persones.

³ Massive Open Online Course.

Es tracta d'un projecte que es va iniciar el 1999 amb l'objectiu de promoure la reflexió sobre la convivència, accions d'educació en igualtat i en conseqüència la superació de la violència de gènere. Es duu a terme a través de la realització de cursos presencials per la formació per professorat, on es treballa educació per la igualtat i s'hi aporten materials didàctics. A La següent taula es mostra la relació de centres que hi van participar els anys 2017 i 2016, dades més recents disponibles al portal web de l'Institut de la Dona per la Igualtat d'Oportunitats (2020).

Taula 5 Relació de centres que participaren al programa Relaciona (2014).
Elaboració pròpia.

COMUNITAT AUTÒNOMA	RELACIÓ DE CENTRES	RELACIÓ DE CENTRES
	(2017)	(2016)
Andalusia	CEP (7)	CEP (4)
	IES (1)	CEIP (1)
Aragó	Centre de professorat (1)	CIFE (1)
	CPIFP (1)	IES (1)
	IES (1)	
	Centre Públic (1)	
Astúries	-	CPR (1)
Balears	-	IES (1)
Canàries	-	Centre de Professorat (1)
Cantàbria	-	IES (2)
Castella la Manxa	-	IES (2)
		CEIP (1)
Castella i Lleó	IES (2)	CEIP (1)
	CEIP (2)	IES (3)
		Centre concertat d'educació infantil. (1)
Ceuta	IES (2)	-
Extremadura	IES (4)	-
Galícia	CAFI (1)	
	CFR (3)	
Múrcia	-	IES (1)

Navarra	-	CEIP (1)
València	CEIP (1)	CEIP (2)
TOTAL	27	28

El nombre de centres que hi van participar no difereix en nombre d'un any per l'altra, però sí que hi han comunitats autònomes que no participaren els dos anys consecutius en aquesta formació. El 2017 hi van participar un total de 10 IES igual que l'any 2016, el nombre es manté però no la comunitat. Algunes de les comunitats autònomes com ara Múrcia, un IES va participar en el programa el 2016 però no el 2017. Per altra banda Ceuta no hi va prendre part el 2016 però sí el 2017 amb 2 IES. Els totals en nombres de centres que hi participen es manté però oscil·la en nivell educatiu i comunitat autònoma en funció de l'any.

Com s'estructura el projecte? D'acord amb el projecte, cada actuació s'estructura amb tres sessions de treball de quatre hores de durada cada una en les quals hi ha d'haver un mínim de 8 participants i un màxim de 25. A les comunitats autònomes amb més d'una província, el projecte es pot realitzar en un centre educatiu per província. I en les Comunitats autònomes d'una província es pot realitzar fins a dos centres.

En què consisteix?

1. Promoure el debat i reflexió sobre aquelles situacions de violència contra la dona que es puguin produir al centre educatiu, com es poden detectar i prevenir.
2. Reflexionar sobre la pròpia pràctica docent per transformar les concepcions discriminatòries associades a dones i homes.
3. Donar a conèixer referents en convivència i responsabilitat social, superar estereotips sexistes, afirmar el valor de la pau i el respecte, reconèixer la diferència com a font d'enriquiment i convivència de qualitat.
4. Posar atenció en el llenguatge i la comunicació com a mitjà per la prevenció de la violència.

5. Obrir un espai per compartir les vivències i experiències a l'aula per visibilitzar les bones pràctiques a l'aula.

Com es duu a terme aquest projecte? La metodologia emprada parteix de les idees, interessos, coneixements i experiències dels centres educatius a partir dels que s'elaboren activitats i propostes de feina amb uns continguts que permetin millorar les relacions dins i fora de l'aula. Retorn al professorat assistent una síntesi del treball analitzat. I possibilitar la millora de la pràctica docent en un futur.

5.2.2. Intercambia.

Aquest és un projecte en el qual hi col·labora el Ministeri d' Educació, Cultura i Deport juntament amb l' Institut de la Dona i per la Igualtat d' Oportunitats. Aquest es va iniciar l'any 2005 amb l'objectiu de compartir experiències, projectes, materials educatius i accions innovadores encaminades al treball de l'educació per la igualtat de les diferents comunitats autònomes.

Com s'estructura el projecte? El programa s'estructura en dos eixos, el portal web d' Intercambia (2015) i les trobades anuals a les quals assisteixen especialistes i on les comunitats autònomes participants hi exposen els projectes, vivències i experiències en relació a un tema específic.

Quins són els objectius? Proporcionar a les administracions educatives i organismes d' igualtat de les comunitats autònomes una eina d' intercanvi de coneixements i vivències en coeducació. Reafirmar els mecanismes de col·laboració territorial per l'intercanvi de bones pràctiques. Promoure i difondre activitats formatives relacionades amb la igualtat d' oportunitats entre dones i homes i coeducació. Facilitar un banc de recursos en matèria d' igualtat de gènere al qual pugui accedir la comunitat educativa. I finalment, aportar recursos als quals hi puguin accedir els i les professionals de l'àmbit educatiu i social que reforcin el paper de la coeducació com a mitjà per una societat basada en la igualtat (Intercambia, 2015).

Com es duu a terme? El portal web és un entorn virtual en el qual s'hi poden trobar recursos i materials que ajuden a treballar i promoure l'educació per la prevenció de la violència de gènere, la coeducació i l'educació per la igualtat. La primera trobada "Intercambia" es va celebrar el 2005 amb l'objectiu d'intercanviar experiències, projectes i materials didàctics. A partir d'aquí es va crear la "xarxa intercambia" és de caràcter interautonòmic i pretén coordinar i compartir a informació entorn a coeducació. Alguns dels temes tractats en aquestes trobades són; la convivència a les aules, el llenguatge i el canvi cultural, l'educació en la cura del cos, la formació del professorat en coeducació, l'orientació acadèmica i professional per la igualtat d'oportunitats entre sexes, les TIC i l'educació emocional (Intercambia, 2015).

Aquest portal és un nucli de recursos de gran utilitat a nivell nacional per tots aquells professionals de l'educació que es vulguin informar i formar en coeducació, és un punt de trobada que enllaça amb d'altres portals web d'organismes que també treballen en la direcció del camí cap a la igualtat en l'educació i en conseqüència la societat.

5.2.3. MOOC: "Educar en Igualdad".

Aquest projecte és un curs en línia massiu i obert. Des del 2016 se n'han realitzat dues edicions. A la primera edició el 2017, s'hi van inscriure un total de 1564 participants, la segona edició el 2018 va comptar amb un total de 2474 participants. La tercera edició estava programada per el primer trimestre del 2019.

Com s'estructura el projecte? Aquest curs respon sota el hashtag educaiguales (#educaiguales), es realitza dins l'entorn d'aprenentatge MOOC INTEF, consta de cinc unitats didàctiques on es treballen temes com; concepte d'educar en igualtat, l'ús del llenguatge inclusiu, influència dels mitjans de comunicació, orientar per el futur i la prevenció de la violència. Aquest programa va dirigit a professionals de l'educació així com a qualsevol professional que es vulgui formar, les inscripcions són gratuïtes. Per aquells que estiguin interessats en

prendre part en altres cursos MOOC, a la mateixa plana web hi ha dos enllaços The Goal Minded Teacher: Challenges to transform Student learning (1ª Edició) i “Aprendizaje Basado en Proyectos (4ª Edició).

Quins són els objectius? Pretén apropar als participants al concepte de coeducació, demostrant que entre ambdós sexes és possible una relació d'igualtat i intercanvi, no de subordinació. Així com també fer reflexionar sobre la pròpia pràctica docent en el context de cada un i cada una. Els objectius del programa són: analitzar els aspectes que fan que la diferència sexual sigui motiu de desigualtat, reflexionar sobre la importància de la coeducació per educar en igualtat i prevenir la violència, comprendre els conceptes bàsics per la igualtat d'oportunitats, conèixer diferents punts de vista dels que treballen la coeducació, identificar els missatges estereotipats que afavoreixen la discriminació sexual dels mitjans de comunicació, conèixer les aportacions històriques de la dona al llarg de la vida, elaborar els propis recursos coeducatius i reconèixer la importància de les xarxes socials per la difusió de la coeducació (MOOC: Educando en Igualdad, 2018).

Què s'aconsegueix amb aquest projecte un cop finalitzat? Un enriquiment a nivell personal i col·lectiu en competència en coeducació, hauran conegut la rellevància de la pràctica coeducativa en igualtat, la col·laboració i publicació de recursos i materials didàctics per educar en igualtat, ampliat els coneixements i habilitats en matèria de competències digitals i difusió de pensament. A més, aquest MOOC contribueix a la millora de la competència digital dels docents.

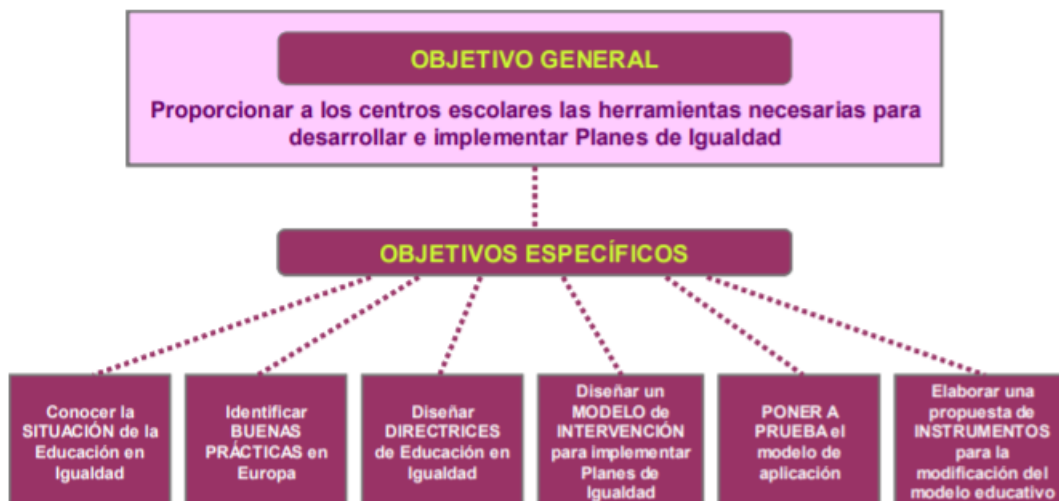
5.2.4. Plurales: Educando en Igualdad.

Aquest projecte s'ha desenvolupat entre el 2013 i el 2015, està configurat en el marc de cooperació establert entre els països donants de l'Espai Econòmic Europeu (EEA) i el Govern d'Espanya. Hi col·laboren el Ministeri d'Educació Cultura i Esport a través del Centre Nacional d'Investigació i Innovació Educativa (CNIIE), el Ministeri de Sanitat, Serveis Socials i Igualtat a través de l'Institut de

la Dona i per la Igualtat d'Oportunitats i les Comunitats Autònomes (Plurales: Educando en Igualdad., 2009).

La seva implementació a Espanya sorgeix de la necessitat d'acabar amb la situació de desigualtat entre dones i homes; la divisió sexual del treball atribuït a les dones un rol reproductiu i als homes un rol productiu, la invisibilitat i infravaloració del treball domèstic tradicionalment assignat a rols femenins, les diferències salarials entre dones i homes, la subordinació de les dones a la invisibilitat social i les situacions de violència de gènere.

Aquest projecte té com a objectiu facilitar la implantació de plans d'igualtat a les institucions educatives, produint un canvi en els models organitzatius així com en els projectes educatius garantint la igualtat d'oportunitats dels alumnes. En la següent figura es detallen els objectius recollits a la memòria general del mateix projecte .

Il·lustració 2 Resum dels objectius del projecte "Plurales" (Plurales: Educando en Igualdad., 2009)

Al portal web de l'Institut de la Dona i per la Igualtat d'oportunitats s'hi recullen els documents pertinents al programa; reglament sobre la seva aplicació, la memòria anual del projecte, fases de les activitats del projecte, comunitats autònomes participants, seminaris que s'han dut a terme i enllaços de documents que recullen propostes, informes diagnòstics, bones pràctiques i activitats d'Instituts d'Educació Secundària.

5.2.5. Irene.

Aquest és un programa destinat a la prevenció i detecció de la violència sexual per a joves i adolescents. Es duu implementant des del 2009 i a través de la col·laboració de les administracions públiques i locals. L'objectiu és formar i informar als joves i adolescents, col·lectiu considerat vulnerable, perquè puguin identificar i actuar enfront d'una agressió sexual.

Com es desenvolupa? Com s'ha dit abans, es tracta de la col·laboració voluntària de les administracions públiques. Es defineix una línia temàtica i es treballa a partir de tallers, cursos de formació, i activitats per la prevenció i formació grupal de distints col·lectius. Actualment aquest programa està en període d'avaluació mantenint un disseny de caràcter experimental.

A qui va dirigit? A professionals de l'entorn educatiu com; Cossos de seguretat, treballador i treballadores socials, sanitaris, personal adscrit als SS.SS, educadors i educadores. També a les famílies i a la població jove i adolescent. No obstant es recullen uns criteris o indicadors de selecció dels destinataris, aquests es recullen en un document disponible a la pàgina web de l'IMIO.

5.3. Plans i programes de prevenció de la comunitat autònoma de les Illes Balears

5.3.1. Plans per la prevenció de la violència de gènere a les Illes Balears.

Els plans en matèria d'educació per la igualtat i coeducació per la prevenció de la violència de gènere a les Illes Balears són els següents (Pla de Coeducació de les Illes Balears, 2019):

- ✓ El IV Pla estratègic d'Igualtat d'Oportunitats entre Dones i Homes (2015), del Govern de les Illes Balears.
- ✓ El pla "Reacció: mesures contra les violències masclistes" (2017).

- ✓ El Pla estratègic de Coordinació i Atenció a la Diversitat Sexual i de Gènere (2017) “Cap a la Igualtat de tracte i no-discriminació de lesbianes, gais, trans*, bisexuals i intersexuals”.
- ✓ Pla de Coeducació de les Illes Balears (2019-2022). Aquest pla s’ha desenvolupat en col·laboració del Govern de les Illes Balears, l’Institut Balear de la Dona i l’Institut per la Convivència i l’Èxit Escolar. Es tracta d’un pla obert i participatiu que persegueix l’abordatge global dels centres educatius envers la prevenció de la violència masclista i LGTBI-fòbica, la integració dels aprenentatges en totes les competències amb l’ajuda de metodologies que possibilitin el diàleg enfront dels conflictes. Aquest és el Pla a partir del qual es redacten cinc objectius generals i les respectives accions per la introducció de l’educació en la igualtat i no discriminació. A l’apartat 7 d’aquest document; “Orientacions per prevenir la violència de gènere als centres educatius d’educació secundària” es parteix d’aquest pla per emmarcar i dirigir la tasca orientadora des del departament cap a la comunitat educativa per donar suport i assessorament al pla d’acció tutorial.

5.3.2. Programes per la prevenció de la violència de gènere a les Illes Balears.

Aquests programes es troben disponibles al portal web Convivèxit (Institut per la Convivència i l’Èxit Escolar, 2020) en col·laboració amb l’Institut Balear de la Dona, i el servei d’Innovació Educativa, i tenen per objectiu erradicar la discriminació i la violència per raó de sexe, aquests són:

- ✓ Programa cap a la coeducació als centres educatius (2018). Es tracta d’un programa de formació per a professorat que pretén crear una xarxa de centres educatius per l’intercanvi d’experiències i recursos i així treballar l’educació per la igualtat. A través d’aquest programa es facilita la proporció d’eines i materials didàctics així com metodologies de feina per afavorir la inclusió.

- ✓ Programa “Accions de sensibilització per a la promoció de la igualtat i la prevenció de la violència masclista als centres educatius en el marc de la celebració del 25 de novembre, dia internacional per a l'eliminació de la violència contra les dones” (2019). Es tracta d'un programa per la implementació i avaluació d'accions de sensibilització i prevenció de la violència contra les dones entorn al 25 de Novembre, el Dia Internacional contra la Violència Masclista. Els objectius d'aquest programa són, per una banda la prevenció de la violència masclista en totes les etapes educatives així com la sensibilització dels joves per generar canvis en la seva actitud i poder erradicar violències masclistes. També permet la dotació d'instruments per fer una detecció primerenca d'una relació afectivosexual no igualitària. Educar en metodologies que defugen de la violència per la resolució de conflictes en els centres escolars, incloent la perspectiva de gènere per erradicar qualsevol tipus de violència contra les dones. I en darrer lloc, visibilitzar les formes de violència cap a dones lesbianes, bisexuals i transsexuals. Els centres educatius que sol·licitin la participació al programa s'han d'atendre a les instruccions de la resolució de la convocatòria.

- ✓ Amb tots els sentits (2014) és un programa per l'educació afectiva i sexual d'aplicació a l'àmbit educatiu a tots els nivells des de l'educació infantil fins l'educació secundària obligatòria i formació professional bàsica, aquest es va implementar a l'educació secundària al curs 2017-2018. L'objectiu és formar als diferents agents de la comunitat educativa, així com famílies i alumnes per viure una sexualitat plena, responsable, lliure de discriminacions i estereotips. Per això es plantegen quatre blocs temàtics; la sexualitat, l'eròtica, la conducta sexual i l'art d'estimar adaptats a cada etapa educativa.

6. Suport i orientacions al PAT per la prevenció de la violència de gènere als centres educatius d'educació secundària.

Justificació de la proposta d'actuació.

El Pla de Coeducació de les Illes Balears per al curs 2019-2020, neix de la necessitat, entre d'altres, “d’implementar els punts 13, 14 i 178 de l’Acord de Governabilitat de 2019 per el foment de la coeducació i l’impuls d’una educació respectuosa amb la diversitat d’orientació sexual i la identitat de gènere, a més, perquè tots els professionals de la comunitat educativa rebin formació en perspectiva de gènere, i al foment de l’educació en igualtat amb campanyes informatives i amb plans que potenciïn la coeducació a les aules” (Pla de Coeducació de les Illes Balears, 2019). És per aquest motiu que des del Govern de les Illes Balears es duu a terme el programa “Cap a la Coeducació als centres educatius” te per objecte la promoció de la igualtat entre dones i homes a través de la formació als centres docents amb la finalitat d’establir la coeducació com a metodologia de treball dins el currículum educatiu (Programa cap a la coeducació als centres educatius, 2018)

Què podem fer des de la funció orientadora per conduir l’activitat docent cap a un model d’ escola coeducativa? Primer de tot cal revisar la tasca docent, començant per el currículum, les programacions d’aula, els continguts, els objectius, la seva avaluació, els materials didàctics, la metodologia d’agrupament i ensenyança-aprenentatge. En resum l’activitat docent.

El Pla de Coeducació de les Illes Balears 2019-2020, estableix com a objectius generals i específics la incorporació de la perspectiva de gènere a l’educació a través de la tutoria i l’orientació acadèmica i professional. A l’annex C d’aquest estudi conté la taula resum de la relació d’objectius, actuacions, responsables, indicadors i avaluació del Pla de Coeducació de les Illes Balears 2019-2020 per els serveis d’orientació.

D'acord amb les Instruccions de funcionament del Departament d' Orientació (2019) un dels principis dels serveis d'orientació és la prevenció. El departament d'orientació, i en conseqüència l' orientador o orientadora, ha de ser un agent proactiu que s'anticipi als conflictes que puguin sorgir en qualsevol dels àmbits d'actuació, que d'acord amb aquestes instruccions són; suport al procés d'ensenyança i aprenentatge, suport al Pla d'Orientació Acadèmica i Professional (POAP), suport al Pla d'Acció Tutorial (PAT) i dur a terme funcions de coordinació amb serveis externs.

En el PAT del centre educatiu s'hi concreten els objectius i activitats que durà a terme el claustre de professorat del centre al llarg del curs, entre elles la dinamització de les aules, el respecte de les normes de convivència i la resolució de conflictes. Per aconseguir dur a terme aquesta tasca, els tutors, com a dinamitzadors i líders de l'acció tutorial, programen les activitats que consideren més adients d'acord amb les directrius del PAT i amb el suport del/la cap d'estudis i també amb el suport del Departament d'Orientació en quant a materials i propostes que puguin aportar (Instruccions de funcionament del Departament d' Orientació, 2019), essent així diferents els graus d'implicació de cada un dels membres que en prenen part.

Tal i com estipulen les Instruccions per el Funcionament del Departament d'Orientació de setembre de 2019 (Instruccions de funcionament del Departament d' Orientació, 2019), l'orientador educatiu és responsable de l'elaboració i el seguiment del PAT sota les directrius de la CCP (Comissió de Coordinació Pedagògica) i sota la coordinació del cap d'estudis. També la coordinació i col·laboració amb d'altres entitats externes al centre així com de nexes de relació entre les famílies i el centre educatiu.

Tenint en compte les indicacions de les instruccions abans esmentades i en el marc de la Llei 8/2016, de 30 de maig, per garantir els drets de lesbianes, gais, trans, bisexuals i intersexuals i per erradicar l'LGTTBI-fòbia, l'article 12.2 corresponent a l'àmbit educatiu, estableix que els centres educatius en el marc

de la seva autonomia hauran d'incloure el principi de la coeducació en el seu projecte educatiu així com als plans d'acció tutorial i als plans i reglaments de convivència.

Recordar també que d'acord amb el Decret 35/2015, de 15 de maig, pel qual s'estableix el currículum de l'educació secundària obligatòria de les Illes Balears, l'educació secundària obligatòria ha de contribuir a l'educació en valors d'igualtat i no discriminació per raó de sexe, la prevenció de la violència contra la dona i l'educació sexual sana i responsable en tots els àmbits de la seva diversitat. Sovint aquests objectius no van més enllà de la programació en els que s'inclouen, o tal vegada es duen a la pràctica però no s'avaluen com a part de la competència social i en valors que han de tenir els alumnes quan finalitzen l'etapa educativa de l'educació secundària. Per tal que aquests objectius es duiguin a la pràctica, s'han d'incloure a les programacions, s'han de treballar i s'han d'avaluar, se'ls hi ha de donar la importància que tenen. Per tant, com poden els professionals de l'educació apropar aquests objectius a l'aula sense que quedin com una declaració d'intencions? Òbviament, si es fa un anàlisi dels currículums de l'educació secundària de cada una de les àrees, es podrà apreciar que no es treballarà de la mateixa manera a unes que d'altres. A més, la metodologia de feina, a més de les ganes i motivació docent en dur a terme una bona pràctica educativa influeixen significativament en l'abordatge d'aquests continguts. No obstant, la normativa és ben clara, l'article 13 del Decret 35/2015 diu que s'ha de fomentar el treball per la igualtat entre homes i dones i la prevenció de la violència de gènere. En quant a programacions docents, l'article 29 del mateix Decret, diu que "la prevenció de la violència de gènere, [...] s'ha d'incloure en alguna programació docent d'etapa" tal i com s'ha comentat a l'estat de la qüestió del present document.. Ja no parla d' incloure-ho, com element transversal que és, a totes les programacions d'àrea. Sinó que dona la opció de que sigui en almenys una programació docent. I llavors cap esperar que aquesta programació ho contempli com a contingut, amb el seu estàndard d'aprenentatge avaluable, el seu indicador d'avaluació i les activitats d'ensenyança i

aprenentatge corresponents. Però, realment els docents inclouen la coeducació i la prevenció de la violència de gènere dins la seva programació didàctica? Aquells centres educatius que l'inclouen a la programació didàctica, es limiten a l'àmbit de la tutoria o van més enllà i ho fan extens a altres àrees?

Tenir esment en les programacions docents amb totes les indicacions que es venen donant des de la normativa d'educació i igualtat, seria l'ideal. La introducció dins la programació d'aula, i la relació entre el currículum de l'educació secundària amb les lleis d'igualtat entre homes i dones duent a terme el *mainstreaming* o transversalització de gènere a l'àmbit educatiu (Salvà, Rosselló, & Quintana, 2018). Què significa aquesta afirmació? D'acord amb Pollack & Hafner-Burton, (2000) a l'article "Mainstreaming gender in the European Union (p.434)" afirmen "The concept of gender mainstreaming calls for the systematic incorporation of gender issues throughout all governmental institutions and policies" El *mainstreaming* de gènere és un concepte relativament nou que fa referència a l'aplicació de les polítiques d'igualtat i violència de gènere a totes les institucions de govern i polítiques. Aquest implica la integració de les necessitats, drets i deures de les persones dins les diferents institucions per promoure la igualtat entre ambdós sexes (Pollack & Hafner-Burton, 2000). Llavors si aquest concepte s'aplica al currículum de l'educació secundària, implica que s'ha de dur a terme una tasca conjunta a tots els nivells, a totes les àrees i dins tota la comunitat educativa perquè la igualtat entre homes i dones sigui una realitat dins la comunitat educativa i en conseqüència dins la societat. Per tant és important fer un nou plantejament a tots els nivells en quant a la tasca docent.

Objectius:

Elaborats a partir dels objectius generals 2,3,4 i 5 del Pla de coeducació de les Illes Balears 2019-2020 recollits en l'annex C, juntament amb que estableix la Llei 8/2016, de 30 de maig, per garantir els drets de lesbianes, gays, trans, bisexuals i intersexuals i per erradicar la LGTBI fòbia, en els seu article 12

corresponent a l'àmbit educatiu, l'apartat 2, tenint presents els àmbits d'actuació de l'orientador recollits a les instruccions de funcionament del departament d'orientació als instituts d'educació secundària (Instruccions de funcionament del Departament d' Orientació, 2019), i el que s'estableix al currículum de l'educació secundària de les Illes Balears.

- A. Sensibilitzar a les famílies i alumnes de la importància d'una proposta coeducativa per la tolerància zero envers la violència de gènere.
- B. Proporcionar pautes, assessorament i propostes metodològiques als tutors i tutores per incorporar la perspectiva de gènere a les tutories amb ells alumnes.
- C. Assessorar en el disseny i desenvolupament de les programacions didàctiques dels docents perquè incloguin estratègies per la prevenció de violències masclistes i LGTBI-fòbia rebutjant estereotips que suposin una discriminació entre homes i dones per raó de sexe, gènere, orientació i/o identitat sexual.

Actuacions i metodologia:

Les actuacions que es duran a terme des del departament d'orientació per la introducció de la pedagogia de la coeducació al PAT es recullen en tres àmbits:

1. Famílies i alumnes.
 - 1.1. Reunió informativa sobre les normes de convivència, els valors i trets d'identitat del centre que es recullen al PEC referits a la importància de la prevenció i detecció de la violència de gènere.
 - 1.2. Reunions de seguiment per l' assessorament i guia a les famílies i alumnes en l'orientació acadèmica i professional dels seus fills i filles desmitificant estereotips socials en relació a oficis i estudis entre el que és masculí i el que és femení.
2. Tutors.

- 2.1. Reunió informativa als tutors respecte de la línia metodològica del centre en matèria de coeducació per la prevenció de la violència de gènere i l'educació per la igualtat i no discriminació per raó de sexe, gènere i/o orientació sexual, i per la resolució de conflictes.
 - 2.2. Reunions de seguiment per l' assessorament en les programacions dels continguts a treballar en les tutories lectives per la prevenció de la violència masclista i LGTBI-fòbia, així com l'orientació acadèmica i professional en igualtat d'oportunitats a partir del model d'escola coeducativa.
3. Equip docent.
- 3.1. Reunió informativa a l'equip docent respecte de la línia metodològica del centre en matèria de coeducació per la prevenció de la violència de gènere i l'educació per la igualtat i no discriminació per raó de sexe, gènere i/o orientació sexual, i per la resolució de conflictes.
 - 3.2. Seguiment i suport als docents per la pràctica coeducativa si s'escau.

Criteris d'avaluació.

La redacció dels criteris d'avaluació s'ha fet en funció de les actuacions de l'orientador en els àmbits de suport al PAT.

Taula 6. Relació dels àmbits, les actuacions i els indicadors del suport al PAT. Elaboració pròpia.

Àmbits	Actuacions	Criteri d'avaluació.
1. Famílies i alumnes.	1.1	- Assistència, participació i/o feedback per part de les famílies i alumnes.
	1.2	- Nombre de sessions sol·licitades per les famílies. - Assistència i participació en l'escola de famílies.
2. Tutors.	2.1	- Assistència, participació i/o feedback per part dels tutors.
	2.2	- Nombre de sessions dedicades a coeducació durant la tutoria lectiva.

		- Nombre de sessions dedicades a orientació acadèmica i professional atenent al rebuig d' estereotips per raó de gènere en l'elecció d'estudis i professions.
3. Equip docent.	3.1	- Assistència, participació i/o feedback per part de l'equip docent.
	3.3	- Nombre de consultes i feedback positiu en quant a informació sol·licitada i rebuda.

Temporalització.

Algunes de les actuacions es duran a terme al llarg de tot el curs, d'altres es duran a terme en trimestres concrets i d'altres de forma puntual, la temporalització de les accions depenen de les activitats que es programin. A la taula següent hi apareix la temporalització.

Taula 7 Relació dels objectius, actuacions i temporalització. Elaboració pròpia.

Objectius.	Actuacions.	Temporalització.	
A	1.1	- A l'inici de curs amb les famílies i alumnes (octubre).	
	1.2	- Una hora setmanal a disposició de les famílies segons demanda. - Tres sessions de formació de l'escola de famílies una a l'inici de cada trimestre. - Una hora setmanal de tutoria grupal (tutors + alumnes, i si s'escau l'orientador/a). - Una hora setmanal de tutoria individual (tutors + alumnes, i si s'escau orientador/a).	
	B	2.1	- A l'inici de curs (setembre)
	2.2	- Una hora setmanal amb cada un dels grups de tutors del mateix nivell.	
C	3.1	- A l'inici de curs (setembre).	
	3.2	- Una hora setmanal	

Recursos.

Quins són els recursos materials i humans que es faran servir en cada una de les actuacions? S'empraran com a suport els recursos i orientacions de l'annex C d'aquest document.

Instruments d'avaluació.

L'avaluació de les activitats es durà a terme amb diferents instruments en funció del tipus d'activitat i en moments diferents; avaluació inicial per saber de quins coneixement i de quin punt es parteix abans de dur a terme les intervencions, avaluació de seguiment per valorar com s'està treballant i què cal modificar, i una avaluació final on es farà una valoració de totes les actuacions que s'han treballat per veure què ha funcionat i què cal millorar. L'avaluació es durà a terme a través de llistes de control, entrevistes, observació, rúbriques i d'altres eines que es considerin oportunes i que puguin aportar informació relativa a la consecució dels objectius plantejats.

La memòria de la comissió de coeducació dins la PGA, és un altra instrument d'avaluació. Els encarregats de la seva elaboració són la comissió de coeducació juntament amb l'orientador/a del centre que pren part d'aquesta, com a agent de coeducació.

7. Conclusions.

Aquest investigació m'ha obert a un nou concepte d'educació, i ja no tan sols d'això sinó d'una nova forma de viure i de desenvolupar-se com a persona. Tal i com indica el Pla de Coeducació de les Illes Balears (2019), una bona acció coeducadora és imprescindible per la prevenció de la violència de gènere, per sensibilitzar a tota la comunitat educativa i formar-los per poder-la detectar i actuar en conseqüència.

Al llarg d'aquesta investigació queda més que constatat que és imprescindible l'acció des del sistema educatiu, ja que és un dels eixos que participen en la formació i creixement de les persones dins la societat. Llavors, és important que els ensenyaments que es facin siguin el més significatius i reals possibles perquè després del llarg procés, s'hagin format a persones humanes i competents. Què vull dir amb "humanes"? Doncs que des dels centres educatius s'ha d'educar en valors, valors que facin de la societat un lloc més solidari, més tolerant i inclusiu, en el qual es respecti la diversitat i sigui concebuda com un enriquiment per l'ésser humà.

Cal rompre amb els mites i estereotips que s'han anat transmetent de generació en generació com a allò que està immers en la cultura i que no s'ha sotmès a anàlisi com a tal. Rompre amb els estereotips sexistes que segreguen a dones i homes en tots els àmbits; laboral, social, econòmic, educatiu... cada cop més hi ha major nombre de persones que lluiten per la igualtat en tots els aspectes. Així i tot encare és elevat el nombre de centres educatius que no contempen la coeducació com una possibilitat. Es tracta d'un canvi, sovint la reticència al canvi fa que el sistema educatiu es quedi desfasat en relació a la societat. Cada cop els avanços són més ràpids, l'escola ha de ser un reflex en miniatura de la societat en la qual s'estableix. Què vol dir això? Doncs que si l'entorn canvia, s'ha de procurar que els canvis es facin també dins l'entorn educatiu. Això sí, sent coherents i esgraonats, proporcionant la formació necessària i essencial a l'equip docent i el suport necessari a les institucions educatives per fer possible el canvi. Per exemple, en el cas d'aplicació d'un projecte de coeducació a un centre educatiu, no podem pretendre implementar un projecte elaborat per un altra centre ja que ni el context és el mateix, ni les necessitats, ni tampoc el personal que el desenvoluparà, els recursos materials de l'entorn, entre d'altres característiques. El que sí s'ha de fer és tenir voluntat i les eines necessàries per impulsar-ho, és per això que les institucions de govern han de proporcionar les ajudes necessàries perquè es dugui a terme aquest canvi en la concepció de l'educació i arribar cap al model d'escola coeducativa.

Està clar que no depèn sols de les administracions, sinó també del centre i els professionals de l'educació que hi treballen, de la predisposició dels alumnes i de la col·laboració de les famílies i serveis externs. Per poder educar en igualtat i prevenir la violència contra la dona en totes les seves formes, hem de treballar de manera conjunta. Aquesta investigació s'ha centrat sobretot en esdevenir una eina a partir de la qual, el dia de demà, l'orientador tenguí recursos a l'abast per poder donar suport al pla de convivència i coeducació del centre educatiu. En concret a l'acció tutorial. La tutoria és un element important dins el procés de desenvolupament de l'ensenyança i aprenentatge de l'alumnat tant a nivell acadèmic, com personal i social. És cert que la major part d'aquesta tasca recau sobre el tutor/a i que sovint van desbordats i temes com la prevenció de la violència masclista passa a un segon pla. Llavors és per això que l'acció tutorial ha de formar part de tot el professorat donant suport als tutors per desenvolupar aquesta tasca. Sobretot l'orientador ha de ser un assessor i guia en el procés i ajudar als tutors a que coordinin i duguin a terme les accions més adients per assegurar l'educació en i per la igualtat d'homes i dones, i rebutjant qualsevol tipus de discriminació per raó de sexe, que aquests no siguin obstacles per arribar a un desenvolupament complet i sa de la personalitat dels alumnes i les alumnes. Per tant els docents com a agents educadors han de ser els primers en rebre la formació adient en matèria de coeducació i estratègies de prevenció de la violència de gènere. L'educació és l'eina més poderosa per canviar el món.

8. Referències bibliogràfiques.

- Amb tots els sentits. (Govern de les Illes Balears. Conselleria de Salut. Direcció General de Salut Pública i Participació. 2014). Recollit de https://www.caib.es/sites/salutsexual/es/amb_tots_els_sentits/
- Amnistia Internacional. (2020). Recollit de <https://www.es.amnesty.org/>

- Antonia García Luque, A. d. (2017, nº2). Coeducar para transformar. Directrices educativas para combatir la violencia de género. *UNES: Universidad, Escuela y Sociedad.*, 30-50.
- Assamblea General de la ONU. (1948). Declaració Universal dels Drets Humans., (p. (217 [III] A)). París. Recollit de La Declaració Universal dels Drets Humans.: <http://www.un.org/en/universal-declaration-human-rights>
- CAIB. (17 / febrer / 2018). *WEIB*. Recollit de http://weib.caib.es/Programes/promocio_educativa/docs1819/boib_coeducacio.pdf
- Carta dels drets fonamentals de la Unió Europea, DOCE núm. 364, pàgines 1 a 22 (Unió Europea 7 / desembre / 2000). Recollit de Carta dels Drets fonamentals de la Unió Europea.: <https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=DOUE-Z-2000-70001>
- Castro, L. (2017). Violencia de género en la adolescencia. ¿Cómo podemos prevenir? *Unirevista*(2), 54-65. Recollit de <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=6247919>
- Conclusions del Consell, de 7 de març de 2011, sobre el Pacte Europeu per la Igualtat de Gènere (2011-2020), C.155/02 (25 / maig / 2011). Recollit de Conclusions del Consell, de 7 de març de 2011, sobre el Pacte Europeu per la Igualtat de Gènere (2011-2020).: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ES/TXT/PDF/?uri=CELEX:52011XG0525\(01\)&from=ES](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ES/TXT/PDF/?uri=CELEX:52011XG0525(01)&from=ES)
- Consejo de Europa. (2011). *Convenio del Consejo de Europa sobre prevención y lucha contra la violencia contra la mujer y la violencia doméstica*. Estambul.: Consejo de Europa. Recollit de <https://rm.coe.int/1680462543>
- Consell d'Europa. (2018). *Estrategia de Igualdad de Género 2018-2023*. España: Ministerio de Asuntos Exteriores de Cooperación. Recollit de <https://rm.coe.int/estrategia-de-igualdad-de-genero-del-coe-es-msg/16808ac960Una>
- Conselleria d'Educació, Universitat i Recerca. (2020). Recollit de <http://www.caib.es/govern/organigrama/area.do?coduo=7>
- Constitución Española [CE], BOE núm.311 (Cortes Generales 29 / diciembre / 1978). Recollit de [https://www.boe.es/eli/es/c/1978/12/27/\(1\)](https://www.boe.es/eli/es/c/1978/12/27/(1))

Convención sobre la eliminación de todas las formas de discriminación contra la mujer [CEDAW] 1979. (United Nations General Assembly 18 / diciembre / 1979). Recollit de Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women.:

<https://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/text/sconvention.htm>

Council of Europe. (2020). Recollit de <https://www.coe.int/en/web/portal>

Decret 121/2010, de 10 de desembre, per l qual s'estableixen els drets i deures dels alumnes i les normes de convivència als centres docents no universitaris sostinguts amb fons públics de les Illes Balears., BOIB núm.187, pàgina 33 a 46 (23 / 12 / 2010). Recollit de Decret 121/2010, de 10 de desembre, per l qual s'estableixen els drets i deures dels alumnes i les normes de convivència als centres docents no universitaris sostinguts amb fons públics de les Illes Balears.:

<http://boib.caib.es/pdf/2010187/mp33.pdf>

Decret 35/2015, de 15 de maig, pel qual s'estableix el currículum de l'educació secundària obligatòria de les Illes Balears , BOIB núm. 73 (Govern de les Illes Balears 16 / 05 / 2015). Recollit de

http://weib.caib.es/Normativa/Curriculum_IB/versio_consolidada/Versio_consolidada_Decret_342015_ESO.pdf

Delegación del Gobierno contra la Violencia de Género. (2020). Recollit de Ministerio de Igualdad.: <https://violenciagenero.igualdad.gob.es/>

Díaz-Aguado, M. (2003). Adolescencia, sexismo y violencia de género. *Papeles del Psicólogo.*, 23(84), 35-44. Recollit de

<http://www.papelesdelpsicologo.es/resumen?pii=1053>

Díaz-Aguado, M. J., Carvajal, M., Martínez, R., Martín, J., Peyró, M. J., & Abril, V. (2011). *Igualdad y prevención de la violencia de género en la adolescencia* (Vol. 8). Madrid, España: Ministerio de Sanidad, Política e Igualdad. Recollit de

https://www.mscbs.gob.es/en/ssi/violenciaGenero/publicaciones/colecciones/PDFS_COLECCION/libro8_adolescencia.pdf

Esplugues, J. S. (2007). ¿Qué es violencia? Una aproximación al concepto y la clasificación de la violencia. *Δαιμόνιον. Revista de Filosofia.*(42), 9-21. doi:1130-0507

- European Institute for Gender Equality. (2020). Recollit de <https://eige.europa.eu/>
- Flecha, C. (1997). Formación del profesorado en coeducación. *Revista de enseñanza Universitaria*(extra 1), 125-135. doi:1131-5245
- Gallardo, J. A., & Gallardo, P. (Junio / 2019). Educar en la Igualdad: Prevención de la violencia de género en la adolescencia. *Revista Educativa Hekademos*, 31-39. doi:1989-3558
- García, M. L., & Pineda, M. (2010). *Violencia de género*. Madrid.: Ministerio de Sanidad y Consumo.
- Hernando, Á. (2007). La prevención de la violencia de género en adolescentes. Una experiencia en el ámbito educativo. *Apuntes de Psicología*, 25(3), 325-340. Recollit de <http://www.apuntesdepsicologia.es/index.php/revista/article/view/128>
- Infantes., A. T. (2017). Coeducación y leyes educativas. A A. Téllez Infantes, R. Albeza Asencio, E. Cazorla Carrasco, C. Boix Boyer, E. Ramírez García, M. Millá Herrero, . . . P. Jerez Pomares, *Coeducación y violencia de género*. (p. 19-34). Elche, España: Universidad Miguel Hernández. Recollit de <https://editorial.umh.es/2017/11/17/coeducacion-y-violencia-de-genero/>
- Institut Balear de la Dona. (2020). Recollit de <http://www.caib.es/govern/organigrama/area.do?lang=ca&coduo=232>
- Institut de la Dona i per la Igualtat d'Oportunitats. (2020). Recollit de <http://www.inmujer.gob.es/>
- Institut pper la Convivència i l'Èxit Escolar. (2020). Recollit de http://www.caib.es/sites/convivexit/ca/mena_presentaciaa2/?campa=yes
- Instituto de estadística de la UNESCO. (2010). *Compendio Mundial de la Educación*. Montreal, Canadá: UNESCO. Recollit de Instituto de Estadística de la UNESCO.: <http://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/global-education-digest-2010-comparing-education-statistics-across-the-world-sp.pdf>
- Instruccions de funcionament del Departament d' Orientació (Conselleria d'Educació, Universitat i Recerca setembre / 2019). Recollit de http://www.caib.es/sites/diversitat/ca/instruccion_DO/

Instrument de ratificació del Conveni del Consell d'Europa sobre la prevenció i lluita contra la violència contra la dona i la violència domèstica, de 11 de maig de 2011, Istanbul., BOE núm 137 (Jefatura del Estado 6 / juny / 2014). Recollit de Instrumento de ratificación del Convenio del Consejo de Europa sobre prevención y lucha contra la violencia contra la mujer y la violencia doméstica.: <https://www.boe.es/buscar/pdf/2014/BOE-A-2014-5947-consolidado.pdf>

Intercambia. (2015). *Instituto de la Mujer y para la Igualdad de Oportunidades*. Recollit de inmujer: http://www.inmujer.gob.es/areasTematicas/educacion/programas/home.htm#Proyecto_Intercambia

Amnistía Internacional (2020)., *España*. Recollit de <https://www.es.amnesty.org/>

Irene. (2014). *Instituto de la Mujer y para la Igualdad de Oportunidades*. Recollit de inmujer: <http://www.inmujer.gob.es/areasTematicas/educacion/programas/docs/2014/Irene/Contenido.pdf>

IV Pla estratègic d'Igualtat d'Oportunitats entre . (2015). *Intercambia*. Recollit de Govern de les Illes Balears: <http://intercambia.educalab.es/wp-content/uploads/2015/04/IB-IVPlanIgualdad2015-2020.pdf>

Llei 11/2016, de 28 de juliol, d'igualtat de dones i homes., BOIB núm. 99 (Jefatura del Estado 4 / agost / 2016). Recollit de Llei 11/2016, de 28 de juliol, d'igualtat de dones i homes.: <https://www.boe.es/buscar/pdf/2016/BOE-A-2016-7994-consolidado.pdf>

Llei 14/1070, de 4 d'agost de 1970, General d'Educació i Finançament de la Reforma Educativa, BOE núm. 187 (1970). Recollit de <https://boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-1970-852>

Llei 8/2016, de 30 de maig, per garantir els drets de lesbianes, gays, trans, bisexuals i intersexuals i per erradicar la LGTBI fòbia., BOIB. núm 69 (2016). Recollit de Llei 8/2016, de 30 de maig, per garantir els drets de lesbianes, gais, trans, bisexuals i intersexuals i per erradicar l'LGTBI-fòbia.: <https://www.boe.es/eli/es-ib/l/2016/05/30/8>

Llei Orgànica 1/1990, de 3 d'octubre de 1990, d'Ordenació General del Sistema Educatiu., BOE núm 238, pàgines 28927 a 28942 (Jefatura del Estado 4 / octubre / 1990). Recollit de <https://www.boe.es/eli/es/lo/1990/10/03/1>

Llei Orgànica 1/2004, de 28 de desembre, de Mesures de Protecció Integral contra la Violència de Gènere., BOE núm. 313, pàgines 42166 a 42197 (Jefatura del Estado 28 / desembre / 2004). Recollit de Llei Orgànica 1/2004, de 28 de desembre, de Mesures de Protecció Integral contra la Violència de Gènere.: <https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-2004-21760>

Llei Orgànica 2/2006, de 3 de maig de 2006, d'Educació., BOE núm. 106, pàgines 17158 a 17207 (Jefatura del estado 3 / maig / 2006). Recollit de Llei Organica 2/2006, de 3 de maig, d'Educació.: <https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-2006-7899>

Llei Orgànica 2/2010, de 3 de març, de salut sexual i reproductiva i de la interrupció voluntària de l'embaràs., BOE núm.55, pàgines 21001 a 21014 (Jefatura del Estado 03 / 03 / 2010). doi:BOE-A-2010-3514

Llei Orgànica 3/2007, de 22 de març, per la igualtat efectiva de dones i homes., BOE núm. 71, pàgines 12611 a 12645 (Jefatura del Estado 22 / 03 / 2007). doi:BOE-A-2007-6115

Llei Orgànica 8/2013, de 9 de desembre, per la Millora de la Qualitat Educativa, BOE núm.295 (Jefatura del Estado 9 / desembre / 2013). Recollit de Llei Orgànica, 8/2013, de 9 de desembre, per la Millora de la qualitat Educativa.: <https://www.boe.es/eli/es/lo/2013/12/09/8>

López, J. A., & Vázquez., P. G. (2019). Educar en la Igualdad: Prevención de la violencia de género en la adolescencia. *Revista Educativa Hekademos*, 31-39.

Lucariello, E., & Fajardo, M. I. (2011). Prevención de la violencia de género en los adolescentes. *International Journal of Developmental and Educational Psychology*, 5(1), 113-121. Recollit de http://infad.eu/RevistaINFAD/2011/n1/volumen5/INFAD_010523_113-121.pdf

Memòria General "Plurales: Educación en Igualdad". (2009-2014). Recollit de <http://www.inmujer.gob.es/areasTematicas/AreaEducacion/Programas/docs/Plurales/memoria/MemoriaMaquetadaSP.pdf>

Ministerio de Educación y Formación Profesional. (2020). Recollit de Espacio de Igualdad.:

<https://www.educacionyfp.gob.es/educacion/mc/igualdad/presentacion.html>

MOOC: Educando en Igualdad. (2018). *Instituto de la Mujer y para la Igualdad de Oportunidades*. Recollit de inmujer:

https://enlinea.intef.es/courses/course-v1:MOOC-INTEF+INTEF182+2018_ED2/about

Moreno, M. (2000). Cómo se enseña a ser niña: el sexismo en la escuela. A M. Moreno, *Cómo se enseña a ser niña: el sexismo en la escuela*. (p. 70). Barcelona: Icaria.

Muñoz, B. (2001). La coeducación como alternativa a la violencia de género. A B. Muñoz, & S. d. Publicaciones (Ed.), *La Educación de las Mujeres: Nuevas Perspectivas*. (p. 255-276). Sevilla, España: Universidad de Sevilla. doi:84-472-0691-2

Naciones Unidas. (1996). *Informe de la Cuarta Conferencia Mundial sobre la Mujer, Beijing 4 a 15 de septiembre de 1995*. Nueva York: Naciones Unidas. Recollit de <https://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/pdf/Beijing%20full%20report%20S.pdf>

OMS. (2002). *Informe mundial sobre la violencia y la salud: resumen*. Washington D.C: Organización Panamericana de la Salud. Recollit de https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/43431/9275324220_spa.pdf?sequence=1

Organización de las Naciones Unidas para la Educación, la Ciencia y la Cultura. (2020). Recollit de Educación e igualdad de género: <https://es.unesco.org/themes/educacion-igualdad-genero>

Organización Mundial de la Salud. (2020). Recollit de <https://www.euro.who.int/en/home>

Organización Panamericana de la Salud. (2002). *Informe Mundial sobre la violencia y la salud: Resumen*. Oficina Regional para las Américas de la Organización Mundial de la Salud, Washington, D.C. Recollit de https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/43431/9275324220_spa.pdf?sequence=1

Pla de Coeducació de les Illes Balears. (2019). Pla de coeducació de les Illes Balears 2019-2022. Palma, Govern de les Illes Balears, Espanya: Institut

per la Convivència i l'Èxit escolar. Recollit de
http://www.caib.es/sites/convivexit/ca/igualtat_i_dona/

Pla estratègic de Coordinació i Atenció a la Diversitat Sexual i de Gènere
(Conselleria de Presidència. Direcció General de Coordinació 2017).

Recollit de
https://www.caib.es/sites/plansiprogrames/ca/n/plan_estratagico_de_coordinacion_y_atencion_a_la_diversidad_sexual_y_de_ganero_en_las_islas_balears_hacia_la_igualdad_de_trato_y_no_discriminacion_de_lesbianas_gais_trans_bisexuales_e_intersexuales_lgtbi__20

Plurales: Educando en Igualdad. (2009). *Instituto de la Mujer y para la Igualdad de Oportunidades*. Recollit de inmujer:

<http://www.inmujer.gob.es/areasTematicas/AreaEducacion/Programas/docs/Plurales/memoria/MemoriaMaquetadaSP.pdf>

Pollack, M. A., & Hafner-Burton, E. (2000). Mainstreaming gender in the European Union. *Journal of European Public Policy* 7;3 Special Issue, 432-456.

Programa «Accions de sensibilització per a la promoció de la igualtat i la prevenció de la violència masclista als centres educatius en el marc de la celebració del 25 de novembre, dia internacional per a l'eliminació de la violència contra les dones. Any (Govern de les Illes Balears 2019).

Recollit de
http://www.caib.es/sites/convivexit/ca/recursos_convocatoria_25n/

Programa cap a la coeducació als centres educatius, BOIB núm. 22 (Govern de les Illes Balears 2018). Recollit de

http://weib.caib.es/Programes/promocio_educativa/docs1819/boib_coeducacio.pdf

Proyecto Relaciona. (1999). *Instituto de la Mujer*. Recollit de

<http://www.inmujer.gob.es/areasTematicas/educacion/programas/docs/2014/Relaciona/InformacionRelaciona2014.pdf>

Reacció: mesures contra les violències masclistes. (2017). *Reaccionem*.

Recollit de Govern de les Illes Balears:
<https://www.reaccionem.com/reaccionem.pdf>

Relaciona. (2014). *Institut de la Dona i per la Igualtat d'Oportunitats*. Recollit de inmujer:

<http://www.inmujer.gob.es/areasTematicas/educacion/programas/docs/2014/Relaciona/InformacionRelaciona2014.pdf>

- Revuelta, G. (2016-2017). De la educación patriarcal a la coeducación. *Libre pensamiento*.(89 (Invierno)), 77-85. doi:1138-1124
- Rocío López García Torres, E. S. (2016, nº 11). El valor de la palabra en la prevención de la violencia de género en contextos escolares. *Cuestiones de género: de la igualdad y la diferencia.*, 487-508.
- Salvà, F., Rosselló, M., & Quintana, E. (2018). *Coeducar i prevenir la violència de gènere en l'educació secundària obligatòria. Orientacions i recursos*. Palma: Edicions UIB.
- Simón, M. E. (2016). L'escola coeducativa no progressa adequadament. (E. Llorenç, Entrevistador) Universitat de València.
- UNESCO. (15 / septiembre / 2015). *Resolución 70/1, 27 de septiembre de 2015, transformar nuestro mundo: la Agenda 2030 para el desarrollo Sostenible*. Naciones Unidas, Asamblea General, Nueva York. doi:A/RES/70/1
- Web Educativa de les Illes Balears. (2020). Recollit de <http://weib.caib.es/>
- XV Encuentro Intercambia. (2019). Recollit de <http://www.educacionyfp.gob.es/dam/jcr:6cc7e751-adbc-4e70-88c8-fbb9c633b38e/programa-intercambia-2019-mefp-imio--2-24102019.pdf>

9. Annexes.

A. Llistat de llocs web d'entitats institucionals.

- Amnistia Internacional.
<https://www.es.amnesty.org/>
- Organización Mundial de la Salud (OMS).
<https://www.who.int/es/news-room/fact-sheets/detail/violence-against-women>
- Organització de les Nacions Unides per l'Educació la Ciència i la Cultura (UNESCO).
<https://es.unesco.org/themes/educacion-igualdad-genero>
- European Institute for Gender Equality.
<https://eige.europa.eu/gender-based-violence>
- Council of Europe. Human rights. Gender.
<https://www.coe.int/en/web/compass/gender>
- Ministerio d'Educación y Formación Profesional.
<http://www.mecd.gob.es/redirigeme/>
- Delegación de Gobierno contra la Violencia de Género.
<http://www.violenciagenero.igualdad.gob.es/instituciones/delegacionGobierno/home.htm>
- Instituto de la Mujer y para la Igualdad de Oportunidades.
<http://www.inmujer.gob.es/ca/home.htm>
- Consejo General de la Psicología de España.
<https://www.cop.es/index.php?page=GT-PsicologiaIgualdadGenero-Informacion>
- Conselleria d'Educació, Universitat i Recerca.
<https://www.caib.es/govern/sac/webs.do?lang=ca&coduo=7>
- Institut per la Convivència i l'Èxit Escolar.
http://www.caib.es/sites/convivexit/ca/mena_presentaciaa2/?campa=yes
- Delegació del Govern contra la violència de gènere.

<http://www.violenciagenero.igualdad.gob.es/va/pactoEstado/home.htm>

○ **Altres institucions i associacions.**

- Confederación Nacional de Mujeres en Igualdad.

http://www.mujeresenigualdad.com/Violencia-de-genero-en-adolescentes-2017_es_174_0_0_188.html

- Federación de Mujeres Progresistas.

<https://fmujeresprogresistas.org/hacemos/violencia-de-genero/>

- Fundación ASPACIA.

<https://fundacion-aspacia.org/que-hacemos/prevencion-sensibilizacion-e-incidencia/prevencion/>

B. Taula resum de la relació d'objectius, actuacions, responsables, indicadors i avaluació del Pla de Coeducació de les Illes Balears 2019-2020 per els serveis d'orientació i comissió de coeducació.

OBJECTIUS GENERALS	OBJECTIUS ESPECÍFICS	ACTUACIONS	RESPONSABLES	INDICADORS.	TEMPORALITZACIÓ.
2. Incorporar la perspectiva de gènere a l'educació.	2.3 Aplicar la perspectiva de gènere a la tutoria i l'orientació acadèmica i professional.	29. Integració d'accions per a l'alumnat que promoguin i visibilitzin la participació de la dona en professions socialment atribuïdes a homes i viceversa en el pla d'acció tutorial.	Departaments i serveis d'orientació, tutores i tutors Equips directius.	El nombre d'alumnes que escullen estudis tradicionalment segregats per la perspectiva de gènere.	Anual.
3. Incorporar mesures favorables perquè els centres integrin els models coeducatius.	3.3 Organitzar els espais dels centres amb criteris d'igualtat afavoridors de la convivència.	37. Organització dels espais del centre i del lleure de manera que afavoreixin la coeducació, la convivència i la igualtat.	Equips directius. Agents de coeducació. Comissió de coeducació. Comissió de convivència.	Programacions generals anuals que tenen en compte aquest aspecte.	Desembre 2021.
4. Oferir una educació afectiva i sexual integral, amb perspectiva de gènere, que atengui la diversitat sexual,	4.1 Incorporar el programa d'educació afectiva i sexual "Amb tots els sentits" al projecte educatiu de	41. assessorament i orientació a l'alumnat respecte de qüestions personals relacionades amb l'educació afectivosexual.	Tutoria. Departaments i Serveis d'orientació. Serveis de Salut.	Nombre de consultes sobre educació afectivosexual.	Anual.

<p>les diferents identitats de gènere i la diversitat familiar i promoure l'establiment de relacions positives i saludables i igualitàries.</p>	<p>centre i la programació general anual”.</p>				
<p>5. Intervenir en l'àmbit educatiu per prevenir, detectar i actuar davant les violències masclistes i LGTBI-fòbia.</p>	<p>5.1. Desenvolupar plans, orientacions i protocols específics per fomentar la resolució dels conflictes i prevenir, detectar i actuar davant la violència masclista i LGTBI-fòbia.</p>	<p>44. Revisió dels plans d'acció tutorial que incorporin continguts per prevenir la violència masclista LGTBI-fòbia.</p>	<p>Equips directius. Serveis d'orientació.</p>	<p>Nombre d'orientacions o guies per sensibilitzar l'alumnat sobre l'ús segur d'Internet. Nombre de centres que posen en marxa accions per sensibilitzar l'alumnat sobre l'ús segur d'internet.</p>	<p>Anual.</p>

C. Orientacions i recursos per arribar a un model d'escola coeducativa.

a) Orientacions per el treball de la coeducació des de l'acció tutorial:

- Valoració inicial i final per saber quines són els coneixements previs dels alumnes referents a la igualtat de gènere i què s'ha aconseguit després de treballar la coeducació.
- Elaboració entre tot el grup les normes de convivència parant esment a l'ús del llenguatge no sexista.
- Realització d'activitats de cohesió de grup en prevenció i gestió de conflictes.
- Realització de tallers i activitats per promoure la igualtat.
- Realització d'activitats que promoguin les habilitats socials i gestió d'emocions per la prevenció de conductes violentes per raó de gènere.
- Activitats de debat i tallers sobre les relacions afectives i sexuals sanes i en igualtat de condicions.
- Activitats d'autoconeixement i autoestima.
- Organització i distribució de grups de treball atenent als principis d'igualtat.
- Xerrades i debats sobre la prevenció de violència de gènere per part de serveis externs com les educadores socials en col·laboració amb la comissió de coeducació.
- Visionat de vídeos i articles actuals per conduir a la reflexió dels estereotips masculins i femenins de la cultura social actual.
- Elaboració de materials que puguin ajudar a la detecció de la violència de gènere a l'aula i com identificar-la.
- Activitats que condueixin a la reflexió sobre l'elecció de l'itinerari acadèmic i professional en igualtat de drets entre dones i homes.

b) Recursos per a la comunitat educativa.

- **Recursos en línia.**
 - Institut per la Convivència i l'Èxit Escolar (Convivèxit).

Orientacions per el desplegament del Pla de Coeducació de les Illes Balears en referència a l'objectiu específic 2.2 (acció 25), sobre la incorporació de la perspectiva de gènere a l'educació: redacció i difusió d'orientacions per el disseny i desenvolupament del Pla d'Igualtat i Coeducació del centre.

Es tracta d'un document en el qual hi ha les instruccions i orientacions per l'elaboració del pla d'igualtat i coeducació als centres educatius. Per al curs 2020-2021 la fase de disseny i diagnòstic i per al curs 2021-2022 la fase d'implantació. Inclou els objectius i línies estratègiques que aquest ha de contenir per la consecució del diagnòstic i implementació del pla. Es tracta d'un document útil per als centres educatius per la integració del model d'escola coeducativa dins els mateixos.

<file:///C:/Users/34618/Downloads/orientacions%20per%20al%20disseny%20del%20pla%20d'igualtat%20i%20coeducaci%C3%B3.pdf>

Centre coeducatiu.

Presentació de diapositives en les quals s'exposa en què consisteix el centre coeducatiu, quins són els objectius i els paràmetres en els quals s'ha d'establir un projecte de coeducació de centre, així com els aspectes a tenir en compte alhora de planificar el currículum, escollir i/o elaborar materials didàctics així com l'organització dels espais des de la perspectiva de la igualtat.

[file:///C:/Users/34618/Downloads/CENTRE%20COEDUCATIU%20DIPOSITIVES%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/34618/Downloads/CENTRE%20COEDUCATIU%20DIPOSITIVES%20(1).pdf)

[file:///C:/Users/34618/Downloads/CENTRE%20COEDUCATIU%20DIPOSITIVES%20DOS%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/34618/Downloads/CENTRE%20COEDUCATIU%20DIPOSITIVES%20DOS%20(1).pdf)

Proposta de les funcions de l'agent de coeducació.

Tal com indica el títol es tracta d'una proposta de les nou funcions de l'agent de coeducació dins els centres educatius. Propostes elaborades per la Conselleria d'Educació i Universitat.

Docx disponible a la pàgina de l'institut per la convivència i l'èxit escolar.

http://www.caib.es/sites/convivexit/ca/igualtat_i_dona/

Recursos per les accions de sensibilització del 25N.

Recull de recursos per a l'alumnat de tots els nivells, dels centres que participen en el programa d'Accions de sensibilització per la promoció de la violència masclista als centres educatius en el marc de la celebració del 25 de novembre, dia internacional per l'eliminació de la violència contra les dones (2019). Per la sensibilització de la igualtat de cara a la planificació d'activitats per la setmana del 25N.

<file:///C:/Users/34618/Downloads/Recursos%20Accions%20de%20sensibilitzaci%C3%B3%2025n-1.pdf>

Unitats didàctiques per al 25N.

Recull de 13 unitats didàctiques per treballar amb els alumnes en la setmana del dia internacional de l'eliminació de la violència contra la dona.

UD 1: Cap abús és insignificant.

<file:///C:/Users/34618/Downloads/2006%20NINGUN%20ABUSO%20ES%20PEQUE%C3%91O.pdf>

UD 2: Bons tractes.

<file:///C:/Users/34618/Downloads/2007%20AUTOESTIMA,IGUALDAD..ES%20EL%20CAMINO.pdf>

UD 3: Amb tu o sense, segueixo sent jo.

<file:///C:/Users/34618/Downloads/2008%20CONTIGO%20O%20SIN%20TI%20SIGO%20SIENDO%20YO.pdf>

UD 4: La invisibilització també ens agredeix.

<file:///C:/Users/34618/Downloads/2009%20LA%20INVISIBILIZACION%20TAMBIEN%20NOS%20AGREDE.pdf>

UD 5: La “bellesa” ens destrossa.

<file:///C:/Users/34618/Downloads/2010%20LA%20BELLEZA%20NOS%20DESTRUYE.pdf>

UD 6: Allibera't, no et deixis controlar.

<file:///C:/Users/34618/Downloads/2011%20LIBERATE%20NO%20TE%20DEJES%20CONTROLAR.pdf>

UD 7: No és broma, és agressió.

<file:///C:/Users/34618/Downloads/2012%20NO%20ES%20BROMA%20ES%20AGRESION.pdf>

UD 8: Ser dona mereix l'alegria.

<file:///C:/Users/34618/Downloads/2013%20SER%20MUJER%20MERECE%20LA%20ALEGRIA.pdf>

UD 9: Creixent sense por, canviem el futur.

<file:///C:/Users/34618/Downloads/2014%20CRECIENDO%20SIN%20MIEDO,CAMBIAMOS%20EL%20FUTURO.pdf>

UD 10: Enfrontat la por.

<file:///C:/Users/34618/Downloads/2015%20ENFRENTANDONOS%20AL%20MIEDO.pdf>

UD 11: Vull ser lliure, no valenta.

<file:///C:/Users/34618/Downloads/2016%20QUIERO%20SER%20LIBRE,%20NO%20VALIENTE.pdf>

UD 12: L'escola, un espai lliure d'agressions.

<file:///C:/Users/34618/Downloads/2017%20LA%20ESCUELA%20UN%20ESPACIO%20LIBRE%20DE%20AGRESIONES.pdf>

UD 13: Enfront de l'agressió, rebel·lió.

<file:///C:/Users/34618/Downloads/2018%20Ante%20la%20agresi%C3%B3n%20rebeli%C3%B3n%202018.pdf>

Unitats didàctiques per al 8M.

Recull de dotze unitats didàctiques per treballar el 8M dia internacional de la dona.

UD 1: Educació afectiva i sexual.

<file:///C:/Users/34618/Downloads/2007%20EDUCACION%20AFECTIVO%20SEXUAL.pdf>

UD 2: Corresponsabilitat.

<file:///C:/Users/34618/Downloads/2008%20CORRESPONSABILIDAD.pdf>

UD 3: Treball i gènere.

[file:///C:/Users/34618/Downloads/2009%20TRABAJO%20Y%20GENERO%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/34618/Downloads/2009%20TRABAJO%20Y%20GENERO%20(1).pdf)

UD 4: Dones al món.

[file:///C:/Users/34618/Downloads/2010%20MUJERES%20EN%20EL%20MUNDO%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/34618/Downloads/2010%20MUJERES%20EN%20EL%20MUNDO%20(1).pdf)

UD 5: Totes les persones, tots els espais.

<file:///C:/Users/34618/Downloads/2011%20TODASLASPERSONASTODOSLOSESPACIOS.pdf>

UD 6: Si no avançam retrocedim.

<file:///C:/Users/34618/Downloads/2012%20SI%20NO%20AVANZAMOS,%20PERDEMOS.pdf>

UD 7: En igualtat ni una passa enrere!

<file:///C:/Users/34618/Downloads/2013%20EN%20EL%20CAMINO%20HACIA%20LA%20IGUALDAD%20NI%20UN%20PASO%20ATRAS.pdf>

UD 8: Jo decideixo.

<file:///C:/Users/34618/Downloads/2014%20YO%20DECIDO.pdf>

UD 9: Superant obstacles, trencant marques!

<file:///C:/Users/34618/Downloads/2015%20SUPERANDO%20OBSTACULOS%20ROMPIENDO%20MARCAS.pdf>

UD 10: Combatim el miratge de la igualtat.

[file:///C:/Users/34618/Downloads/2016-COMBATAMOS%20EL%20ESPEJISMO%20DE%20LA%20IGUALDAD%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/34618/Downloads/2016-COMBATAMOS%20EL%20ESPEJISMO%20DE%20LA%20IGUALDAD%20(1).pdf)

UD 11: Vivint els nostres cossos diversos.

<file:///C:/Users/34618/Downloads/2017->

[VIVIENDO%20NUESTROS%20CUERPOS%20DIVERSOS.pdf](#)

UD 12: Les lluites de les dones.

<file:///C:/Users/34618/Downloads/2018-EMAKUMEOK%20PLANTO.pdf>

Guia pràctica de coresponsabilitat familiar.

De la Conselleria d'Hisenda i Administracions públiques. Es tracta d'una guia que pretén donar pautes per una responsabilitat compartida dins el nucli familiar per la conciliació de la vida laboral i domèstica, arribant a un equilibri just i equitatiu a través del diàleg, la negociació i assumpció de responsabilitats. A més proposa una sèrie d'activitats per dur a terme dins el nucli familiar per fer possible una convivència lliure de discriminacions i conflictes.

<file:///C:/Users/34618/Downloads/guia%20pr%C3%A0ctica%20coresponsabilitat%20familiar.pdf>

“Ni ogros ni princesas”. Guia per l'educació afectivosexual a l'ESO.

Es tracta d'un recull de sessions per treballar l'educació afectivosexual a l'etapa de l'educació secundària obligatòria. Les sessions es distribueixen en unitats per nivells educatius des de primer fins a quart d'ESO. En les unitats es treballa l'autoestima i autoconeixement, la imatge corporal, el romanticisme i les relacions d'enamorament, entre d'altres. En total són 12 sessions per curs escolar.

http://www.educandoenigualdad.com/wp-content/uploads/2014/02/guia_no_ogros_ni_princesas1069.pdf

Diccionari on-line de coeducació. Educant en Igualtat.

Es tracta d'un document elaborat per FETE UGT i l'Institut de la Dona en col·laboració del Ministeri de Sanitat i Serveis Socials i Igualtat. En ell s'hi recullen els conceptes clau per entendre la coeducació i la seva funció per el foment de la igualtat. Així com recomanacions per l'aplicació educativa dels mateixos. Els conceptes són:

- Coeducació.
- Currículum des de la perspectiva de gènere.
- Dret de les nines a l'educació.
- Direcció escolar des de la perspectiva de gènere.
- Educació mixta – educació diferenciada.
- Estereotips de gènere.
- Espai escolar.
- Gènere i sexe.
- Història de l'educació de les nines.

- Temps escolar.
- Igualtat.
- Plans d'igualtat.
- Identitat de gènere.
- discriminació de gènere.
- Transversalitat.
- Llenguatge no sexista.
- Jocs no sexistes.
- Contes no sexistes.
- Continguts i materials escolars.

<file:///C:/Users/34618/Downloads/EIDiccionario.pdf>

- Institut Balear de la Dona.

Material didàctics per prevenir la violència de gènere.

Es tracta d'un conjunt d'orientacions, materials i activitats destinades a la formació de professorat i la sensibilització dels alumnes i les famílies en l'àmbit de la prevenció de la violència de gènere. Són materials adreçats a tots els nivells educatius. Aquests materials comprenen:

- Orientacions didàctiques.
- Cinc unitats temàtiques.
- 62 Activitats.
- Tres sessions de treball amb les famílies. Escola de famílies.
- Manual de bones pràctiques coeducadores en l'àmbit familiar.

Orientacions didàctiques.

<file:///C:/Users/34618/Downloads/Orientacions%20did%C3%A0ctiques.pdf>

Unitats temàtiques:

Unitat 1: Aproximació antropològica per la V.G.

<file:///C:/Users/34618/Downloads/Unitat%201-%20Aproximaci%C3%B3%20antropol%C3%B2gica%20a%20la%20V.G..pdf>

Unitat 2: Relacions igualitàries o relacions de poder.

<file:///C:/Users/34618/Downloads/Unitat%202%20-%20Relacions%20igualit%C3%A0ries%20o%20relacions%20de%20poder.pdf>

Unitat 3: Models i estereotips amb trets de gènere.

Hi ha un error a la pàgina web amb l'enllaç del document.

<http://www.caib.es/govern/sac/fitxa.do?codi=1955192&coduo=232&lang=ca>

Unitat 4: L'educació afectivosexual des de la perspectiva de gènere.

[file:///C:/Users/34618/Downloads/Unitat%204%20-%20L'educaci%C3%B3%20afectivosexual%20des%20de%20la%20perspectiva%20de%20g%C3%A8nere%20\(3\).pdf](file:///C:/Users/34618/Downloads/Unitat%204%20-%20L'educaci%C3%B3%20afectivosexual%20des%20de%20la%20perspectiva%20de%20g%C3%A8nere%20(3).pdf)

Unitat 5: Expressió i educació emocional. Estratègies de resolució de conflictes des d'una perspectiva de gènere.

[file:///C:/Users/34618/Downloads/Unitat%205%20-%20Expresi%C3%B3%20i%20educaci%C3%B3%20emocional.%20Estrat%C3%A8gies%20de%20resoluci%C3%B3%20de%20conflictes%20des%20d'una%20perspectiva%20de%20g%C3%A8nere%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/34618/Downloads/Unitat%205%20-%20Expresi%C3%B3%20i%20educaci%C3%B3%20emocional.%20Estrat%C3%A8gies%20de%20resoluci%C3%B3%20de%20conflictes%20des%20d'una%20perspectiva%20de%20g%C3%A8nere%20(1).pdf)

Fitxes d'activitats per el professor i per l'alumne/a per l' educació secundària.

<file:///C:/Users/34618/Downloads/Fitxes%203%20-%20SECUND%C3%80RIA.pdf>

Escola de famílies.

<file:///C:/Users/34618/Downloads/Escola%20de%20fam%C3%ADlies.pdf>

- Instituto de la Mujer.

Recomanacions del MEC per la introducció de la igualtat en els llibres de text i materials didàctics.

Aquest és un document que recull recomanacions i pautes per l'elaboració i revisió dels llibres de text per la incorporació de la igualtat i la perspectiva de gènere dins l'educació. Com seleccionar els objectius, metodologia i continguts dels llibres de text per el desenvolupament de les sessions d'ensenyança i aprenentatge. Així com les imatges i el llenguatge no sexista.

http://www.inmujer.gob.es/areasTematicas/educacion/publicaciones/docs/Recomendaciones_CD.pdf

- Xtec. Generalitat de Catalunya.

Prevenió de la violència masclista en l'àmbit educatiu.

Es tracta d'un recull de materials formatius adreçats al professorat i professionals de la comunitat educativa i de suport a la docència. Aquests materials pretenen enmarcar el concepte de violència masclista, facilitar-ne la detecció i prevenció així com també la intervenció dins el marc educatiu. Elaborats per Tamaia "Viure sense violència".

Aquests s'estructuren en quatre mòduls:

1. Conceptes bàsics sobre violència masclista i les relacions abusives.
2. La violència masclista i les relacions abusives entre adolescents.
3. eines per a la prevenció en front la violència masclista i les relacions abusives.
4. eines per a la detecció i intervenció en front de la violència masclista i les relacions abusives.

http://ateneu.xtec.cat/wiki/form/wikiexport/cursos/curriculum/interniv/prevm/index?_ga=2.206301012.69650724.1593525936-2080514770.1589268765

- Institut Català de les Dones.

Materials per a professionals de l'ensenyament.

Recull de dinàmiques i activitats per treballar la igualtat i la prevenció de la violència de gènere als centres educatius. L'objectiu d'aquestes dinàmiques és la prevenció de les relacions abusives de parella entre els joves. Consta de set temes repartits en dos mòduls. En cada un dels mòduls també hi ha un apartat de materials de suport en relació a la comprensió i tractament de la violència masclista i en relació a la desigualtat i discriminació per motiu de sexe.

http://dones.gencat.cat/web/.content/03_ambits/docs/vm_materials_estimar_n_o_fa_mal.pdf

- Institut Basc de la Dona.

Glosari

Es tracta d'un glosari en el qual s'hi recullen els conceptes bàsics relacionats amb la coeducació i la igualtat.

https://www.emakunde.euskadi.eus/contenidos/informacion/politicas_evaluaciones_2/es_def/adjuntos/GLOSARIO%20DEFINITIVO%20web.htm

- **Del llibre “Coeducar i prevenir la violència de gènere en l'educació secundària obligatòria”** (Salvà, Rosselló, & Quintana, 2018).

El capítol 3 del llibre recull un conjunt de fitxes de recursos per a professorat per la introducció de la coeducació i la prevenció de la violència de gènere al currículum d'ESO. Aquests recursos s'han extret de pàgines web institucionals i tenen lliure accés a través d'internet. S'estructuren en sis apartats temàtics:

1. Llenguatge i comunicació.
2. Visibilització de les dones i de les seves contribucions.
3. Vida afectiva i sexual.
4. Estereotips i rols de gènere.

5. Prevenció de la violència masclista i mètodes no violents per resoldre conflictes.

6. Altres recursos i materials per la coeducació, contenen materials de suport a projectes de coeducació.

Els recursos es recullen en fitxes que inclouen; referència, localització (youtube, pàgines web institucionals, de govern, de fundacions...) una breu descripció del que hi podem trobar al recurs i amb quines matèries curriculars de l'ESO hi guarda relació.